

BİRİKİM ve KRİZ: RADİKAL BİR YAKLAŞIM

ACCUMULATION AND CRISIS: A RADICAL APPROACH

Servet AKYOL¹

ÖZET

Bu makalenin amacı sermaye birikimi ve kriz konusunda alternatif bir yaklaşım sunan Birikimin Toplumsal Yapısı Teorisini incelemektir. Birikimin Toplumsal Yapısı teorisi görece hızlı ve istikrarlı bir uzun dönem sermaye birikiminin bunu destekleyen kurumsal yapılarla mümkün olabileceğini öne sürmektedir. Teorinin merkezi kavramı “birikimin toplumsal yapısı”dır. Bu kavram, sermaye birikim sürecini çevreleyen belirli bir kurumsal yapıyı tanımlamaktadır. Birikimin Toplumsal Yapısı teorisi kapitalizmin hızlı ve görece istikrarlı sermaye birikim aşamasının farklı bir birikimin toplumsal yapısıyla ilişkili olduğunu iddia etmektedir. Farklı iktisadi geleneklerden beslenen teori, kapitalist gelişme aşamalarının, sermaye birikiminin ve krizin anlaşılması için alternatif bir çerçeve sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Birikimin Toplumsal Yapısı, Kapitalist Gelişme Aşamaları, Sermaye Birikimi, Kriz

ABSTRACT

The objective of this article is to examine the social structure of accumulation theory that presents an alternative approach to the matter of capital accumulation and crisis. Social structure of accumulation theory claims that a relatively rapid and stable long term capital accumulation could only be possible with the institutional structures that support accumulation. The central concept of the theory is “the social structures of accumulation”. This concept defines a specific institutional structure which surrounds the process of capital accumulation. Social structure of accumulation theory maintains that the rapid and relatively stable capital accumulation stage of capitalism is related to a different social structure of accumulation. Affected by different theoretic backgrounds, the theory presents an alternative approach in order to understand the stages of capitalist development, the capital accumulation and the crisis.

Key Words: Social Structure Of Accumulation, Phases Of Capitalist Development, Capital Accumulation, Crisis

¹ Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü Araştırma Görevlisi Dr.

GİRİŞ

Kapitalizmin krizleri, dün olduğu gibi bugün de gerek teorik gerekse siyasal alanda önemli bir inceleme ve tartışma konusudur. Krizleri anlama çabası ise, beraberinde kapitalist genişleme/büyüme dönemlerini, sermaye birikim süreçlerini ve bunlarla ilişkili yapıları gündeme getirmektedir. Kapitalizmi dönemleştirme ve krizleri açıklama konusunda alternatif bir açıklama ise 1970'lerin sonu ile 1980'lerin başında ortaya çıkan Birikimin Toplumsal Yapısı (BTY) teorisi tarafından ortaya konmaktadır.

BTY teorisi kapitalist gelişme dinamiklerinin anlaşılması için yeni bir yaklaşım sunmaktadır. BTY teorisinin temel amacı, görece hızlı ve istikrarlı bir uzun dönem sermaye birikiminin bunu destekleyen toplumsal yapılarını varlığının gerekli olduğunu vurgulamaktır. Sermaye birikimini çevreleyen bu kurumsal ortam ise "birikimin toplumsal yapısı" olarak adlandırılmaktadır. Bu kurumsal ve toplumsal ortam iktisadi olduğu kadar, siyasal, ideolojik, kültürel alanları da kapsamaktadır. BTY teorisi, gerek kapitalizmin gelişiminin dönemsel olarak incelenmesi ve ekonomik krizleri açıklama biçimi, gerekse politik çıkarımları açısından üzerinde durulması gereken önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır.

BTY teorisinin yaklaşık 30 yılı aşkın süregelen literatürünü incelemeyi amaçlayan bu çalışma, beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde birikimin toplumsal yapısı kavramı ve teorisinin genel hatları incelenmektedir. BTY teorisinin teorik arka planını oluşturan birikim aşamaları ve uzun dalgalar izleyen bölümde ele alınmaktadır. Üçüncü bölüm teorisinin ABD özelinde tarihsel ve yapısal analizine, dördüncü bölüm ise BTY teorisinin günümüzdeki durumuna odaklanmaktadır. Çalışmanın son bölümünde ise BTY teorisine yönelik ayrıntılı bir genel değerlendirme yapılmaktadır.

BİRİKİMİN TOPLUMSAL YAPISI TEORİSİ: KAVRAM VE GENEL ÇERÇEVE

BTY teorisinin geliştirilmesine yönelik yazına bakıldığında ilk çalışmaların Gordon (1978;1980) tarafından gerçekleştirildiği; Gordon, Edwards ve M. Reich (1982), Bowles, Gordon ve Weisskopf (1984;1986) ve Kotz, McDonough ve Reich'in (1994) katkılarıyla BTY teorisine yönelik önemli bir yazının oluşturulduğu gözlenmektedir. 1970'lerin sonu ile 1980'lerin başında yapılan çalışmaların genel olarak BTY teorisinin, özel olarak Gordon'un, ilk dönemi olarak tanımlanabilir. Bu dönemdeki çalışmaların ayırıcı yönü teorik açıklamalara odaklanmasıdır. 1980'lerin ikinci yarısından itibaren BTY yazını, ABD ekonomisine yönelik bir makro model geliştirmeye ve savaş sonrası sermaye birikiminin toplumsal yapılarını ayrıntılı olarak açıklamaya yönelmiştir. Bu dönem ise BTY teorisinin ikinci dönemi olarak nitelendirilebilir. BTY teorisine yönelik yakın dönemdeki çalışmalar (1990'lar ile 2000'ler) incelendiğinde temel konuların yeni bir

sermaye birikiminin toplumsal yapısının oluşup oluşmadığı ve kapitalizmin yeni krizinin açıklanması etrafında yoğunlaştığı gözlenmektedir.

Kapitalizmin 1970'lerdeki krizini açıklamaya yönelik bir yaklaşım olarak ortaya çıkan BTY teorisi, krizi açıklamadan önce istikrarlı bir sermaye birikiminin nasıl mümkün olabileceği sorusuna odaklanmaktadır. Bu nedenle, teorinin temel aldığı konu sermaye birikimi ile birikimin meydana geldiği kurumsal yapı arasındaki ilişkiyi açıklamaktır. Sermaye birikiminin belirli bir toplumsal ortamda gerçekleşeceğine yönelik vurgu teorinin benimsediği temel öncüllerden bir tanesidir:

“Kapitalist üretim süresince sermaye birikimi boşlukta ya da kaosta meydana gelmez. Kapitalistler yatırımlarıyla ilgili beklenen getiri hesaplarını yeterli bulmadıklarında üretim, dolayısıyla yatırım yapmayacaklardır. Hem Marksist hem de ana akım iktisat geleneğinde, beklentiler ve yatırım arasındaki ilişki kabul edilmektedir” (Gordon, 1980:12; Gordon vd., 1982:23; 1994:13).

Bu açıklama, kapitalistlerin sermaye birikim sürecinde sadece kendi kar beklentileri ve hesapları ile değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerle de karşı karşıya kaldıklarını ifade etmektedir. Dolayısıyla, kapitalistlerin sermaye birikimi olanaklarını etkileyen ekonomik, siyasal ve toplumsal ortamları analize başlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Sermaye birikim olanaklarını/olasılığını etkileyen genel toplumsal ve ekonomik ortamın görece istikrarlı olması, hızlı ve sürdürülebilir bir birikim için gerekli koşuldur; böyle bir yapısal istikrar olmaksızın, kapitalist bir ekonomide sermaye birikimi hızının yavaşlaması olasıdır (Gordon vd., 1982:23; Gordon, 1980:11).

BTY teorisi istikrarlı ve görece hızlı bir sermaye birikim evresi için onu destekleyen kurumsal yapının gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre, istikrarlı bir sermaye birikim dönemi buna uygun toplumsal yapıları gerektirmektedir. Bu nokta bizi teorinin merkezi kavramına götürür: “birikimin toplumsal yapısı”. BTY kavramı “sermaye birikimi olasılığını etkileyen genel toplumsal çevre/ortam” ya da “kapitalist birikim sürecinin organize edildiği belirli kurumsal ortam” biçiminde tanımlanmaktadır (Gordon, 1980:12; Gordon vd, 1982:9). Sermaye birikiminin toplumsal yapısının bu şekilde tanımlanması, sermaye birikiminin istikrarlı ve kesintisiz devam etmesi için birikimin gerçekleştiği tüm kurumsal ortamın düzgün işlenmesini zorunlu kılmaktadır. Sermaye birikimini çevreleyen bu yapılar, sadece ekonomik yapı ile sınırlı değildir, siyasal, kültürel ve toplumsal yapıları da içine almaktadır:

“sermaye birikiminin toplumsal yapısı ile kapitalist birikim sürecinin düzenlendiği belirli kurumsal ortamı kastediyoruz. Böyle [bir] birikim, somut tarihsel yapılar içinde meydana gelir; firmalar piyasalardan girdi satın alır, mal ve hizmet üretir ve onları diğer piyasalarda satar. Bu yapılar kapitalist birikim

sürecini etkileyen, diğer yapılar tarafından çevrelenir: para ve kredi sistemi, ekonomideki devlet müdahalesinin biçimi, sınıf çatışmasının karakteri vb. Bu kolektif kurumlar setini, birikimin toplumsal yapısı olarak adlandırıyoruz” (Gordon vd., 1982:9).

BTY teorisine yönelik ilk çalışmalarda sermaye birikimini çevreleyen kurumlar seti² tek tek tanımlanmış olmakla birlikte, sonraki çalışmalarda bu yaklaşım terk edilerek kurumsal yapıların tek bir unsurdan oluşmadığı, kurumların ülkelere göre değişebileceği vurgulanmaktadır. Burada vurgulanması gereken nokta teorisinin sıkça ve önemle vurguladığı kurum kavramının bir tanımının yapılmamış olmasıdır. Sonraki çalışmalarda kurum kavramının neyi ifade ettiği daha açık bir biçimde ortaya konmaktadır:

“Bir kurumu başlıca iki biçimde düşünebiliriz. İlk olarak, Dünya Bankası veya üniversite gibi temel bir örgüt biçiminde. Bir kurum daha geniş anlamda belirli bir toplumda hüküm süren, alışkanlıkları (habits), gelenekleri (customs) ve beklentileri nitelendirir. BTY analizinde terim her iki anlamda kullanılırken, bu ikinci kullanım vurgulanmaktadır. Bundan başka, ikinci kullanım daha dar ve geniş olabilir ve bu geniş biçim genellikle daha yardımcıdır. Bir sendika ilk anlamda bir kurumdur. Kolektif pazarlık, daha dar anlamda, ikinci anlamda bir kuruma örnek olabilir. Bir ulusal emek ilişkileri sistemi ikinci anlamda bir kuruma örnek olabilir, fakat daha geniş bir anlamda” (Lippit, 2005:27-8).

Kapitalizmin hızlı ve görece istikrarlı sermaye birikim evresinin onu destekleyen BTY ile mümkün olabileceğini öne süren teori, krizleri de kurumsal yapıların çökmesi ya da ortadan kalkmasıyla açıklamaktadır. Teoriye göre, sermaye birikiminin istikrarlı ve kesintisiz devam etmesi için birikimin gerçekleştiği tüm kurumsal ortamın düzgün işlemesi gerekmektedir. Ancak zamanla bu kurumsal yapıların biri ya da birkaçı aşınmaya başladığında, sermaye birikiminde sorunlar ortaya çıkmakta, kurumsal yapılardaki aşınmanın devam etmesi ve ortadan kalkması ise sermaye birikiminin tıkanmasına yol açmaktadır. İşte bu durum, sermaye birikiminin krize girmesine neden olmaktadır. Görüldüğü gibi, BTY teorisinin kriz açıklaması gerek ana akım açıklamalarından, gerekse büyük ölçüde beslendiği Marksizm’den ayrılmaktadır. Sermaye birikiminin yeni bir evresi için, sermaye birikimini çevreleyen yeni bir kurumlar setinin oluşturulması/oluşması gerekmektedir.

² BTY teorisinin erken çalışmalarında tanımlanan kurumlar seti şunlardır: Şirket Yapısı, Rekabet Yapısı, Sınıf Mücadelesi Yapısı, Para Sistemi Yapısı, Devlet Yapısı, Doğal Arz Yapısı, Ara Malı Arz Yapısı, Toplumsal Aile Yapısı, Emek Piyasası Yapısı, Emek Yönetim Yapısı, Nihai Tüketici Talep Yapısı, Finansal Yapı ve İdari Yönetim Yapısı (Gordon, 1980:12-17).

TEORİK ARKA PLAN: BİRİKİM AŞAMALARI VE UZUN DALGALAR

BTY teorisi, başlangıç noktası olarak sermaye birikimini veri almakta, yeni bir sermaye birikim evresinin kapitalizmin yeni bir aşaması olduğunu ve bir uzun dalgayla ilişkilendirilebileceğini öne sürmektedir. Bu nedenle, BTY teorisinin arka planında kapitalist birikim aşamaları ve uzun dalgaların olduğu söylenebilir. Teori, kapitalist gelişmenin her bir uzun dalgaının/salınımının³ tarihsel olarak belirli bir sermaye birikiminin toplumsal yapısı ile ilişkili olabileceğini iddia etmektedir. Başka bir ifadeyle, her bir uzun salınım aynı zamanda kapitalizmin yeni bir aşamasını temsil etmekte, bu geçiş sermaye birikiminin toplumsal yapısının oluşumuyla sağlanmaktadır.

BTY Teorisi ve Birikim Aşamaları

BTY teorisi aşamalar teorisi ile uzun dalgaları birleştirerek birikimin toplumsal yapısı kavramı ile kapitalist gelişmenin evrelerini açıklamaya yönelmektedir. Teori, birikim aşamalarını Marksist kavramlardan hareketle yeniden kavramsallaştırma çabasıdır.

Bilindiği gibi, Marksist gelenekteki pek çok yazar (Hilferding, Lenin, Sweezy ve Baran, Mandel) kapitalist gelişmenin yeni bir aşamaya dönüştüğünü/evrildiğini vurgulamaktadır⁴. Marksist gelenek içinde Hilferding ile başlayan kapitalist gelişme aşamaları teorilerinin, Gordon'un çalışmalarında ve BTY teorisinde somutlaştığı söylenebilir. Başka bir deyişle, BTY teorisi Marksist aşamalar teorisinin günümüzdeki uzantısı niteliğindedir. Gordon (1980:11) birikim aşamaları konusundaki temel amacını, Marksist 'sermaye birikiminin aşamaları' kavramının yeniden formüle etme çabası olarak nitelendirir ve şu Marksist öncülün kabulüyle analizine başladığını vurgular:

“sermaye birikimi, kapitalist toplumun yapısına ve dinamiklerine hakim olur ve bu nedenle sermaye birikimine yönelik gereksinimler, kapitalist toplumlarda somut yaşamı biçimlendiren yapıların incelemesi için en umut verici başlangıç noktasını sağlar”

Gordon'un bu ifadesi aşamalar teorisini soyut bir düzeyden çok orta düzey somut bir analizi temel alacağını göstermesi açısından önemlidir. Kapitalist gelişmenin aşamaları konusunda kendinden önceki Marksist

³ BTY teorisi temel olarak swing terimini kullanır. Fakat ilk çalışmalarında Gordon cycle kavramını kullanmıştır. Bu çalışma boyunca konuyla ilgili kavramlar; swing-salınım, cycle-çevrim ve wave-dalga anlamında kullanılacaktır.

⁴ Marksist kapitalist gelişme teorilerinin incelenmesi çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Burada konu sadece BTY teorisi ile ilişkileri bağlamında ele alınmaktadır.

çalışmaların konuyu ele almada yeterince başarılı olmadıklarını ileri sürmektedir (Gordon, 1980:36):

“Ne Lenin (1917) ne de Hilferding (1920) kapitalizmin gelişmesinin yeni bir aşamaya hareket ettiğine dair zorunlu metodolojik öncülleri açıkça ifade etmediler. Ne Baran ne de Sweezy (1966) ‘tekelci kapitalizm’ dönemindeki kapitalist gelişme hakkında neyin değişip değişmediği konusunda tam olarak anlaşılacak bir şey sağlamadılar. Bu konulara çalışırken Japon Marksist Kozo Uno’nun eserinin İngilizce çevirisinde kapitalist gelişmenin ‘aşamalar teorisi’nin biçimlendirildiğini gördüm. Uno (1975), bu çalışmada benim yaptığım gibi, Marksist teoride soyutlamanın üç düzeyinin biçimlendirilmesini ve gelişmenin belirli aşamalarının yapısını ve dinamiklerini açık bir biçimde analiz etmektedir. Fakat en azından okuduğum çalışmalarından birinde, birikimin her aşamasının içsel kurumsal eklenmesi (articulation) ya da her bir başarılı aşama aracılığıyla süreç teorisine bir katkı sağlamamıştır.”

Birikim aşamaları konusunda Uno’nun ‘aşamalar teorisi’ne gönderme yapmasına rağmen Gordon, teorik anlamda Marksist gelenekteki diğer yaklaşımlarla doğrudan ilişki kurmamaktadır. Fakat McDonough (1995;1999) Gordon’un ve dolayısıyla BTY teorisinin Hilferding, Buharin ve Lenin arasında teorik bağlantılarının olduğunu öne sürmektedir. McDonough’a göre, Gordon’un BTY teorisinin entelektüel arka planının tarihi Hilferding, Buharin ve Lenin’in kolektif katkısını içermek zorundadır. Marksist gelenekteki bu yazarların etkisinden bahsedilmesine karşın, asıl etki sahibi olan Lenin’dir. Gordon’un BTY teorisinin Hilferding, Buharin ve Lenin tarafından başlatılan emperyalizm teorisinin bir uzantısı olduğunu vurgulanmaktadır. Daha da önemlisi, yani bir anlamda Gordon’un kilit katkısı, “*kapitalizmin en yüksek aşamasının erken Marksist teorisini kapitalist aşamaların genel teorisine*” dönüştürmesidir. Böylelikle BTY teorisi, kapitalist birikim ve krizin geniş tarihsel kapsamını anlamak için uygulanabilecektir. Aynı zamanda bu yaklaşım, Marksist sermaye birikimi teorisinin merkezine kültür, ideoloji ve siyaseti getirmektedir (McDonough, 1999:29). BTY ile Hilferding, Buharin ve Lenin arasındaki benzerlikler ise sermaye birikiminin dönüm noktalarının açıklanmasında görülmektedir. Bu iki bakış birikim niteliğinde bir değişimle karşılaşılması durumunda temel bir stratejiyi paylaşmaktadır. Paylaşılan bu strateji her yaklaşımda değişimin, çok nedenli, çok-kurumlu açıklaması ileri sürülmekte ve kurumsal yeniliğin kapitalizmin yeni bir aşamasının başlangıcı olduğu söylenmektedir (McDonough, 1999:7).

McDonough'a (1999:23) göre, Hilferding, Buharin ve Lenin'in çalışmaları BTY teorisini iki kanaldan etkilemiştir. BTY teorisine etki eden bu iki kanaldan ilki Tekelci Sermaye Okulu; ikincisi ise E. Mandel'dir. Bu etkilerin hangi teorik konularla ilgili olduğuna bakıldığında, ilk konu emek piyasasının katmanlaşmasıyla ilgilidir ve BTY teorisinin bu yöndeki açıklamalarının kaynağı Tekelci Sermaye Okulu'dur. İkinci konu aşamalar teorisine ilgilidir ve BTY teorisine E. Mandel'in "Geç Kapitalizm" adlı çalışmasıyla geçmiştir. BTY teorisinin emek piyasasının katmanlaşması konusunda görüşleri asıl olarak H.Braverman'ın (1974) "Emek ve Tekelci Sermaye" çalışmasından kaynaklanmaktadır. Bu çalışma tekelci kapitalizm aşamasının analizi için temel olarak Lenin'in "Emperyalizm" adlı eseriyle çok yakın ilişki içindedir. Braverman'ın (1974:24) çalışmasındaki temel vurgu, "kapitalist toplumun emek süreçlerinin araştırılması ve bunların kapitalist mülkiyet ilişkileriyle biçimlendirilmesine" dayanmaktadır. Başka bir deyişle, çalışma emek süreçleri ve tekelci sermaye arasındaki ilişkiye odaklanmakta ve böylelikle Tekelci Kapitalizm teorisinin alanı genişletilmektedir. Reich, Gordon ve Edwards (1973) tekelci sermayenin ortaya çıkışı ile emek piyasalarının katmanlaşması ilişkisini açıklamakta ve emek piyasasındaki katmanlaşmanın, rekabetçi kapitalizmden tekelci kapitalizme geçiş sürecinde arttığını vurgulamaktadır (Reich vd., 1973:360).

Tekelci Kapitalizm ile BTY teorisi arasındaki teorik bağlar ve benzerlikler konusunun vurgulanmasına rağmen, BTY yazarları bu konuya eleştirel bir tavırla yaklaşmaktadır. Gordon vd. göre, Marksist gelenekteki pek çok yazar "rekabetçi kapitalizm"den "tekelci kapitalizm"e geçiş konusunda aşırı bir vurgu yapmaktadır. Firma sayısında ve piyasa gücündeki değişimler yeni birikim aşamasını başlatmaya yardımcı olduğu açık ve kritik iken, tek başına firma yapısındaki değişimler; 19. yüzyıl sonu ile 20.yüzyıl başında meydana gelen değişimlerin tümünü açıklayamamaktadır. Daha da önemlisi, "tekelci kapitalist" firma yapısı ve davranışının ortaya çıkmasına yönelik ilginin olmaması, II. Dünya Savaşı'nın öncesi ve sonrasındaki kapitalist dünya ekonomisinin dinamiklerindeki ve mantığındaki niteliksel değişimlerin bazıları için hemen hemen bir açıklama vermeyecektir. Yazarlara göre, yüzyılın başında firma yapısındaki değişimler kapitalizmin yeni bir aşaması için gerekli koşulu oluştururken, birikim aşaması için yeterli bir temel sağlamamaktadır. BTY yazarlarına göre, kapitalizmin aşamaları daha karmaşık ve çok boyutlu analizi (BTY ve uzun salınımın karşılıklı dayanışmasına inşa edilerek) özel olarak, emek süreci ve emek piyasalarının dönüşümü, genel olarak da kapitalist gelişmenin dinamikleri için daha verimli bir rehber sağlamaktadır (Gordon vd.,1982:112).

BTY teorisi ile Mandel'in aşamalar teorisi arasında bir etkilenmenin olduğu vurgusuna karşın, Gordon, Mandel'in bu yöndeki açıklamalarını yeterli bulmamaktadır. Ona göre, Mandel'in aşamalar konusundaki çalışmaları, Marksist yaklaşımlarda olduğu gibi, yeterli bir açıklama sunmamaktadır (Gordon,1980:39):

“Mandel bu aşamalar teorisi gibi bir şey ile yakın ilişkilidir, bir aşamadan diğerine geçişin tüm boyutlarına tam olarak dikkat eder; bununla birlikte, kapitalist dünya ekonomisinde birbirini izleyen aşamaların analizi için tam bir metodolojik temel ifade etmede başarısızdır”

Fakat Gordon ilk dönemdeki kendi çalışmalarının da bu konuda eksiklikler taşıdığını kabul etmekle beraber, BTY teorisinin teorik çerçevesinin geliştirilmesiyle bu sorunların aşıldığını dile getirmektedir (Gordon vd., 1994:13).

BTY teorisine göre, birbirini izleyen birikim aşamalarının her biri yeni bir sermaye BTY'yi nitelendirmektedir. Başka bir ifadeyle, kapitalist gelişmedeki krizin aşılması ve sermaye birikiminin devamı için yeni bir BTY'nin oluşturulması gerekmektedir. Sonuçta, kapitalist gelişmenin bir aşamadan diğerine geçişi, kurumsal bir dönüşüme ve bu dönüşümde çok boyutlu bir niteliğe sahip olmalıdır.

BTY Teorisi ve Uzun Dalgalar

BTY teorisinin teorik temellerinden bir diğeri de uzun salınım/dalgalar oluşturmaktadır. Uzun dalga tartışmalarının⁵ arka planındaki zemin kapitalist gelişme dinamiklerinin anlaşılma çabasına dayanmaktadır. Bu düşünce ise kapitalizmin gelişimi, dönemselleştirilmesi, düzenliliği ve krizlerle yakından ilgilidir. BTY teorisinin uzun dalgalar konusundaki temel vurgusu, kapitalist ekonomilerin uzun dönem genişleme ve bunu izleyen krizlerin bir uzun salınım oluşturduğudur. Bununla birlikte, BTY teorisi uzun salınımlarla sermaye birikiminin toplumsal yapısını ilişkilendirmektedir. Teoriye göre, kapitalist bir ekonominin gelişmesinde, her bir uzun salınım tarihsel olarak belirli bir BTY ile ilişkilidir. BTY teorisi içinde bu alandaki gelişime bakıldığında Gordon'un (1978, 1980) erken dönem çalışmalarında uzun dalga konusunun Marksist gelenek içinde ele alındığı görülmektedir. BTY teorisinin daha rafine hale getirildiği sonraki çalışmalarda (Gordon vd., 1982) ise uzun dalgalarla aşamalar teorisi birleştirilerek birikimin toplumsal yapısı teorisi oluşturulmuştur.

Gordon (1980: 26) birikim aşamalarının toplumsal altyapıda yatırımların toplanmasını meydana getireceğini ve uzun iktisadi çevrimlerin dış

⁵ Uzun dalga konusu bu yazının kapsamını aşmaktadır. Çalışmada sadece Marksist gelenek içindeki uzun dalga açıklaması, BTY teorisine ilişkileri bağlamında incelenmektedir.

çevresinin ise altyapısal yatırım dinamiğini etkileyeceğini öne sürmektedir. Yeni bir sermaye birikiminin toplumsal yapısı, hem üretim faktörleri hem de nihai talebe erişimi kolaylaştırması açısından haberleşme, taşımacılık, hammadde ve ara malı arzının yeni sistemlerini içermek durumundadır. Bu sistemler, yatırımların oluşumu ve biçimlenmesinde önemli miktarda finansal harcamaları gerektirmektedir. Bu harcama tipi genelde “altyapısal yatırım” olarak adlandırılmaktadır. Böyle bir altyapısal yatırım olmaksızın, yeni birikim aşaması için fiziksel temel sağlanamayacaktır. Bu tür altyapı yatırımlar uzun çevrimlerin başlangıcında bir araya toplanmakta ve uzun çevrimlerin genişleme evresinin biçimlenmesini sağlamaktadır. Yazara göre, uzun çevrimin genişleme evresine yol açan bu tür yatırımlar içsel faktörlerdir (Gordon, 1978:31).

Bu yatırım çevriminin süresini ne belirler? Gordon’un (1980:28) bu soruya cevabı, yatırımlarının finansmanında kullanılacak potansiyel yatırım fonlarının arzı ile çevrimin başlangıcında gerekli olan yatırım ölçeği arasındaki ilişkiden dolayı altyapısal yatırım çevriminin yaklaşık elli yıl sürebileceğidir. Dolayısıyla, uzun salınım evresinin her bir dönemi yaklaşık yirmi beş yıl sürmektedir. Fakat buna karşılık, BTY yazarları, uzun salınımın genişleme ve gerileme dönemlerini belirli bir yıllla sınırlamamakta ve kesin bir tarih söylememektedir (Gordon vd.,1982:36). Aksine, uzun salınımın her bir evresinin süresi, kapitalizmin her bir aşamasındaki özgül bağlamıyla değerlendirilmelidir.

BTY teorisi uzun dönem durguluktan uzun salınım geçiş konusunda otomatik bir mekanizmanın olmadığını vurgulamaktadır. Uzun salınım krizlerinin çözümü, yeni bir genişleme aşamasına geçiş, yeni bir “birikiminin toplumsal yapısı”nın oluşturulmasını gerektirmektedir:

“her bir uzun dönem genişleme ve sonrasında ortaya çıkan kriz bir uzun salınım oluşturur ve kapitalist bir ekonominin gelişmesinde her bir uzun salınım tarihsel olarak belirli bir sermaye birikiminin toplumsal yapısı ile ilişkili olabilir” (Bowles vd., 1990:16).

Bu geçiş, mücadeleye başlayan işçiler, kapitalistler ve diğer kurumlar arasındaki içsel süreci vurgulamakta ve birikim sürecinin düzelmesini sağlayan belirli “yenilikler”in “içsel” olarak belirlendiğini öne sürmektedir. Aynı zamanda, her uzun genişleme kapitalizmin yeni bir aşamasını temsil etmekte, bu yeni aşama ise geçmişteki gerileme ve genişlemenin basit bir tekrarı olmamaktadır (Gordon, 1978:33; 1980:34).

Gordon’un uzun salınımların altyapısal yatırımlardan kaynaklandığı ve bunların da içsel olarak belirlendiği yönündeki vurgusu, Marksist gelenek içinde uzun dalgaları açıklayan Mandel’in uzun dalgaların ortaya çıkışının dışsal olduğu vurgusuna ters düşmektedir. Bu nokta iki yazar arasındaki temel ayrışmayı göstermektedir. Fakat her iki yazar da kapitalizmi istikrarsız

olarak tanımlamakta ve uzun dalganın/salınımın kar oranlarının azalma eğiliminden kaynaklandığı görüşünde birleşmektedir.

Mandel, kendi çalışmalarıyla önemli benzerlikler taşımasına ve Marksist geleneğe önemli katkılar sumasına karşılık Gordon'un analizine katılmaz. Mandel, Gordon'un uzun dönemli birikim krizinin çözümünü sisteme içsel olarak gördüğünü vurgulamaktadır. Ona göre Gordon, böyle bir sonuca, toplumsal güçlerin (son tahlilde sınıf mücadelesine indirgenebilen) uzun dönem birikim krizinde oynadıkları kilit rolle uyumlaştırmak için uzun dönemli yükselişin olasılığını önceden belirleyen "birikimin toplumsal koşulları" genel kavramını analizine katarak ulaşmaktadır. Bu durum ilk anda "iktisadi indirgeme" tehlikesinden kararlı bir kopuşu göstermesi açısından önemlidir. Ancak Mandel'e göre Gordon, uzun dalganın daralma evresinden genişleme evresine geçişi, bir önceki dönemde sermaye birikimi ve emek örgütlenişi süreçlerince önceden belirlendiği şekilde ele almaktadır. Bu durumda, bir taraftan kurumların, ideolojilerin, karar verme süreçlerinin ve bir sürü ikincil ek faktörün incelikli analizine rağmen "iktisadi indirgeme" tehlikesi ortaya çıkmaktadır Mandel, Gordon'un kapitalist üretim tarzının işleyişini ve bu üretim tarzının tarihsel ve coğrafi çevresindeki değişiklikleri açıklayacak tek bir birleştirilmiş hareket yasaları sistemi bulmaya çalıştığını, geneli ve özeli diyalektik olmayan mekanik bir bütünde toplayarak, özellikle Kondratieff ve Schumpeter'in kuramlarına damgasını vurmuş olan uzun dalgaları açıklama çabalarının hepsinden görülen zayıflıkları kaçınılmaz olarak yeniden ürettiğini vurgulamaktadır (Mandel, 1995:38-40).

Benzer eleştiriler Gülalp tarafından da dile getirilmektedir. Gülalp'e (1989:88) göre, Gordon, teorisinde "iktisadi" ve "iktisadi olmayan" faktörler arasında ayırımı reddetme iddiasında olmasına rağmen, 'birikim ve onun toplumsal yapısı'nı iki alana ayırmaya deneyerek dikkatini iktisadi alana çevirmekte ve bu metodolojik ilkeye bağlı kalmada başarısız olmaktadır. Başka bir deyişle, Gordon aşamalar ve çevrimlerin içsel teorisini birleştirmeye çalışırken, iktisadi indirgemeciliğe düşmektedir. Başka bir eleştiri ise Gordon'un ele aldığı döneme ilişkindir. Kleinknect'e göre, Marksist ve Schumpeterci yaklaşımlar daha önce ampirik olarak sınanmalarına karşılık, BTY teorisi ilk defa Gordon tarafından savaş sonrası ABD ekonomisini açıklamak için sınanmıştır. Gordon'un hayati zayıflığı; yeterli veri ile güçlendirilmemiş olmasında yatmaktadır, yani tek bir uzun dalga yükselişi ile incelemenin sınırlandırılmış olmasıdır (Kleinknect, 1992: 9-10).

BTY teorisine yönelik bu eleştiriler genel olarak Gordon'un (1978;1980) ilk çalışmalarında kullandığı yöntemden kaynaklanmaktadır⁶. Fakat Gordon ve diğerleri hem Mandel'in hem de Gordon'un erken çalışmalarının sermaye birikim sürecinin karmaşıklığının yakalamada başarısız olduğunu kabul etmektedirler. Onlara göre, bu alandaki sorun, kapitalist gelişmenin tarihini analiz etmek amacıyla önerilen "*birikimin toplumsal yapısı*" kavramıyla giderilmeye çalışılmıştır (Gordon vd., 1982:22). Bu eleştirilerde haklılık payının olduğu söylenmekle birlikte, BTY teorisinin emek piyasalarının katmanlaşması bağlamında yaptıkları tarihsel analizlerle bu eleştirilerin kısmen de olsa giderildiği vurgulanmalıdır.

Yukarıda açıklandığı gibi, BTY teorisi bir uzun dalgayı Marksist gelenek içinde inceleyerek aşamalar teorisiyle birleştirmektedir. Teori, kapitalist gelişmenin her bir uzun salınımın tarihsel olarak belirli bir sermaye birikiminin toplumsal yapısı ile ilişkili olabileceğini iddia etmektedir. Başka bir deyişle, her bir uzun salınım aynı zamanda kapitalizmin yeni bir aşamasını temsil etmekte, bu geçiş BTY'nin oluşumuyla sağlanmaktadır. BTY teorisi uzun salınım genişlemesinin kaynağı olarak içsel unsurlara ağırlık vermektedir. Bu nokta, uzun dalgalarda ortaya çıkması konusunda Marksist gelenek içinde kendinden önceki yaklaşımlarla farklılık göstermektedir. BTY teorisi bir uzun salınım genişlemesinden daralmaya geçişin nedenlerini ise sermaye birikiminin toplumsal yapılarında ortaya çıkan sorunlara bağlamaktadır. Bu yeni genişleme dönemine geçiş ise yeni bir BTY'nin oluşturulmasıyla mümkün olmaktadır.

TARİHSEL VE YAPISAL ANALİZ

BTY teorisinin geliştirdiği teorik çerçeve, ilk olarak ABD'de emek piyasasının tarihsel incelemesinde kullanılmıştır. Emek piyasalarına yönelik inceleme emeğin katmanlaşma sürecine odaklanmakta ve bu alandaki değişimleri tarihsel olarak BTY ile ilişkilendirmektedir. ABD emek piyasaları ve Amerikan emek-yönetim yapılarındaki kurumsal değişimin tarihsel dinamiklerine yönelik analiz, emeğin üç büyük dönüşüm/değişim geçirdiğini saptamaktadır: "*proleterleşme*", "*homojenleşme*" ve "*katmanlaşma*". BTY teorisine göre, ABD ekonomisinin 1970'lerde yaşadığı kriz, ülke tarihinin ilk iktisadi krizi olmayıp, yaşanan üçüncü krizdir. Bu krizlerin çözümü ise, emek piyasalarının yapısında ve iş örgütlenmesindeki üç ana yapısal değişim ile sonuçlanmıştır.

Emeğin proleterleşmesinin gerçekleştiği dönem 1820'lerden başlayıp 1890'lara kadar sürerken, emeğin homojenleşme dönemi ise 1870'lerden

⁶ Gordon (1980:11) çalışmasındaki yöntemini, "iktisadi alan ile toplumsal yaşamın diğer alanları arasındaki geleneksel Marksist ayrımı metodolojik kuşkuculuktan oluşturduğunu" söylemektedir. Bu açıklama tartışmaların kaynağını oluşturmaktadır.

başlayarak II. Dünya Savaşına kadar uzanmaktadır. Son dönem olan katmanlaşma dönemi ise 1920'lerden 1980'lere kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Emek piyasası yapısının her bir dönemi kendi içinde *başlangıç*, *sağlanma* ve *bozulma* dönemlerine ayrılmaktadır. Emek piyasasının yapısını ve emek sürecini biçimlendiren her aşama ise farklı bir yapıyı ifade etmektedir. Başlangıç aşaması iktisadi krizin öncesinde başlar, olgunlaşma dönemi ise yeni bir BTY oluşturulduğu dönemi kapsamaktadır. İktisadi krizin tekrar ortaya çıktığı bozulma aşaması ise BTY'nin çözüldüğü aşamayı göstermektedir. Dolayısıyla, emek piyasalarındaki dönüşüm yeni bir BTY'nin oluşumuyla sonuçlanmaktadır (Gordon vd., 1982:10).

1980'lerin ikinci yarısından itibaren BTY yazınının ABD'nin 1970'lerdeki krizini açıklamaya ve ABD ekonomisi için yapısal bir makro model geliştirmeye yöneldiği gözlenmektedir. Bilindiği gibi, II. Dünya Savaşı sonrası kapitalist dünya ekonomisi uzun bir genişleme evresi yaşanmıştır. Teori, savaş sonrası yaşanan uzun genişleme döneminin yeni bir birikim aşaması olduğunu ve aynı zamanda buna denk düşen bir uzun salınımın varlığını vurgulamaktadır. Başka bir deyişle, savaş sonrası dönem, ABD ekonomisinde yeni bir BTY'yi göstermektedir. BTY teorisine göre kriz, karlılık, üretkenlik ve kapitalist güç ilişkilerinin kurumsal bağlamları dikkate alınarak açıklanmaktadır. Buna göre, hem karlılık ve üretkenlik hızlarındaki yavaşlamalar, hem de güç ilişkisinde görülen gerileme ve değişimler, ABD ekonomisinin krizini ve savaş sonrası birikimin toplumsal yapısının çöküşünün nedenlerini ortaya koymaktadır.

BTY teorisi II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan kurumsal değişimlerin yeni bir iktisadi manzara yarattığı, ABD ekonomisinin halen kapitalist olmasına karşın, bu kapitalizmin farklı bir biçim aldığını vurgulamaktadır. Öyle ki, ekonominin kurumsal tipolojisi değişmiştir. İşte, ABD ekonomisinin bu kurumsal yapısı "*savaş sonrası şirket sistemi*" olarak adlandırılmaktadır (Bowles vd., 1984:63). Bu kurumsal yapı, savaş sonrası ABD kapitalist gücünü destekleyen BTY'nin dört temel ilkesini göstermektedir: "*sermaye-emek uyumu*", "*Pax Americana*", "*sermaye-yurttaş uyumu*" ve "*kapitalistler arası rekabetin hafiflemesi*" (Gordon, vd., 1987:48; Bowles vd., 1990:9). Bu kurumsal yapılar, savaş sonrası ABD ekonomisine yönelik "birikimin toplumsal yapısı"ni oluşturmaktadır. Tablo 1'de bu kurumsal yapı sergilenmektedir.

Tablo 1: ABD Ekonomisinde Savaş Sonrası BTY'nin Yükselişi ve Çöküşü

Evre	Sermaye-Emek Uyumu	Pax-Amerika	Sermaye-Yurttaş Uyumu	Kapitalistler-arası rekabet
Genişleme: 1948–1966	İş kaybı maliyetlerinde artış, İşçi direnişlerinde Azalışlar	ABD askeri egemenliği, Ticaret hadlerinin iyileşmesi	Birikim için hükümet desteği; devletin karlara yönelik temel önceliği	Şirketlerin yurtiçi ve yurtdışı rekabetten yalıtılması
Erozyon: 1966–1973	İş kaybı Maliyetlerinin azalması İşçilerin direnişlerinde Yayılma	Askeri güce karşı meydan okumalar, Ticaret hadlerinin aynı kalması	Yurttaş hareketlerinin ortaya çıkması	Yurtdışı rekabet ve yurtiçi birleşmelerin şirketleri etkilemeye başlaması
Çıkmaz durum: 1973–1979	Ekonominin durgun seyri emek ve sermaye arasında çıkmaz duruma yol açar	OPEC, Doların değer kaybetmesinin ABD ticaret hadlerinde keskin bozulmayla sonuçlanması	Yurttaş hareketlerinin iş dünyasında yeni engeller yaratması	Yurtiçi ve yurtdışı rekabet baskısının şiddetlenmesi

Kaynak: Gordon vd., 1987:51

Savaş sonrası ABD ekonomisi için BTY'yi oluşturan bu kurumsal ortam, 1960'lara kadar istikrarlı bir şekilde devam etmiş ve sermaye birikimini destekleme rolünü yerine getirmiştir. 1960'ların ortasında itibaren savaş sonrası BTY'sinde bazı çelişkiler ortaya çıkmaya başlamıştır. İşçiler, yurtdışı hammadde üreticileri ve yurttaşlar mevcut güç yapısına yönelik direnişlerini artırmışlardır. Aynı zamanda, diğer kapitalist ülkelerin güçlenmesi ve Üçüncü Dünya'daki anti-kapitalist hareketlerin başarı kazanması, ABD sermayesi karşısında daha fazla engel oluşturmuştur. Bununla birlikte, hem ulusal hem de uluslararası alanda rekabetin artması, kapitalistlerin karlılıklarının azalmasına yol açmış, sonuçta savaş sonrası sistem aşınmaya başlamış ve bu yapıyı kontrol altında tutmak giderek güçleşmiştir. Kurumsal yapıdaki çözümlerin açığa çıkması ise sonuçta krizi ortaya çıkarmıştır. Başka bir deyişle, BTY teorisine göre krizin gerisindeki neden savaş sonrasındaki sermaye birikiminin toplumsal yapısının çökmesidir:

“ABD'deki krizin kökleri 1960'ların ortasında başlayan şirket karlılığındaki azalıştır. İlk gerileme, yurtdışı alıcı ve satıcılar, yurttaşlar ve işçi sınıfının artan başkaldırılarından, ABD kapitalist sınıfının gücündeki azalışa karşılık gelmesiyle açıklanabilir” (Bowles vd., 1986:157).

BTY'nin çökmesi karlılıktaki azalma, üretkenlik hızındaki yavaşlama ve kapitalist güç ilişkilerinin değişmesinden izlenmektedir. BTY teorisi karlılık,

üretkenlik ve kapitalist güç konularında bu kavramları birer değişken ve/veya gösterge olarak ele almakla birlikte, bu faktörleri kurumsal bağlamında değerlendirmekte ve siyasal ilişkileriyle incelemektedir. BTY teorisi, ABD'nin 1970'lerdeki krizini analiz etmek için, BTY'nin temel çelişmesini ve tarihsel desteklerini güç ilişkilerini içeren kapitalist bir sistem analiziyle sunmaktadır. Böyle bir teorik çerçeve, savaş sonrası şirket karlılığının ilk azalışının, yurtiçi işçi sınıfı, yurttaşlar ve yurtdışı alıcılar ve satıcılardan kaynaklanan tepkilerin artışı karşısında, ABD kapitalist sınıfının gücündeki azalışla açıklanabileceğini vurgulamaktadır. Kapitalist güç ilişkileri, net kar oranını belirleyen faktörlere bakıldığında daha iyi kavranacaktır. Tablo 2'de kar oranının unsurları ile savaş sonrası BTY arasındaki bağlantılar sergilenmektedir. Vergi sonrası ortalama net kar oranı, altı faktör tarafından belirlenmektedir: reel ücret oranı, emek yoğunluğu, ticaret haddi, üretimin girdi-çıkıtı katsayıları, kapasite kullanım oranı ve vergi-kar oranı'dır. Bu faktörler arasında kapasite kullanım oranı ve üretimin girdi-çıkıtı katsayıları dışındakiler doğrudan güç ilişkilerini yansıtmaktadır. Örneğin, diğer şeyler sabitken, sermayenin emek üzerindeki gücünün artması, daha düşük reel ücretleri yaratacak veya daha yüksek emek yoğunluğuna neden olabilecektir. Yurtiçi sermayenin yurtdışı alıcı ve satıcılar karşısında hakimiyetinin artması ise, kendisi için daha uygun ticaret hadlerine yol açacaktır (Gordon vd.,1987:54). Bu açıklamalar BTY teorisinin açıklamalarını salt iktisadi bir çerçeve ile sınırlı kalmadığını, iktisadi yapıların kurumsal bağlamlarını da kapsadığını göstermektedir.

Tablo 2: Kar Oranının Unsurları ile Savaş Sonrası BTY Arasındaki Bağlantılar

Emek Anlaşması	Reel Ücret Oranı	Emek Yoğunluğu	Kapasite Kullanımı
Pax-Amerika	Ticaret Haddi	Vergi- Kar Oranı	
Yurttaş Anlaşması	Girdi-Çıkıtı Katsayıları	Vergi-Kar Oranı	Kapasite Kullanımı
Kapitalist rekabet	Reel Ücret Oranı	Ticaret Haddi	Kapasite Kullanımı

Kaynak: Gordon vd., 1987:52

BTY teorisinin bu dönem çalışmalarında dikkat çeken önemli bir nokta da ekonometrik analizlere yönelmesidir. Bu çalışmalarda temel amaç BTY teorisinin açıklamalarını ekonometrik modeller ve verilerle desteklemektir. Bu ekonometrik modellerde ve tahminlerde açıklanmaya çalışılan temel değişkenler; karlılık, üretkenlik ve kapitalist güç merkezi bir yer tutarken, yatırım, sermaye birikim hızı, iş kayıp maliyetleri, iş yenilikleri baskısı gibi yeni ve/veya özgün değişkenlerdir. Bu yöndeki çabalar, yatırım ve karlılık gibi temel iktisadi değişkenlerin davranışı ile kurumsal boyutların ilişkisini tahmini etmeye ve ekonominin kurumsal ortamının merkezi boyutlarının nicel göstergelerini geliştirmeye ve tanımlamaya odaklanmaktadır. Kısacası, bu çalışmalarda amaç makro ekonomik performansın toplumsal yapısal bir modelini ortaya koymaktır (Bowles vd.,1984;1989; Weisskopf vd., 1983).

Genel olarak BTY teorisinin, özel olarak Gordon'un ekonometrik modellerde kullandığı değişkenlerin bazıları neoklasik iktisat, klasik Marksizm ve post-Keynesyen ekoller tarafından da kullanılmaktadır. BTY teorisinin ayırıcı yönü iktisadi aktörleri tarihleri ve kurumsal ortamlarıyla etkileşim halinde değerlendirmesi, bir toplumsal varlık olarak ele alması ve üretkenliğin daha karmaşık bir modelini ortaya koymasındır. Teori, üretkenliğin teknik yönlerinin olduğunu kabul etmekle birlikte, asıl vurgusu üretkenliğin toplumsal yönlerindedir. Ekonometrik analizlerindeki bu farklıklar teorisinin "sol-yapısalcılık" olarak nitelendirilmesine yol açmaktadır (Bowles ve Weisskopf, 1999:10).

BTY TEORİSİNİN GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

BTY teorisine yönelik yakın dönemdeki çalışmalar (1990'lar ile 2000'ler) incelendiğinde temel konuların yeni bir sermaye birikiminin toplumsal yapısının oluşup oluşmadığı ve kapitalizmin yeni krizinin açıklanması etrafında yoğunlaştığı gözlenmektedir.

Yeni BTY Var Mı?

1980'lerde ve 1990'larda ABD için yeni bir birikimin toplumsal yapısının oluşup oluşmadığı sorusu BTY teorisi içerisinde farklı biçimlerde değerlendirilmektedir. Lippit (1997; 2005), Reich (1997) McDonough (2003) sermaye birikimini destekleyen yeni bir kurumsal yapının oluştuğunu, en azından yeni bir birikiminin toplumsal yapısının dış hatlarının görünür hale geldiğini öne sürerken, O'Hara (2002; 2004), Wolfson (2003) ve Kotz (2003) ise birikimi destekleyen yeni bir kurumsal yapının henüz ortaya çıkmadığını iddia etmektedir.

1980'lerden beri yeni bir birikimin toplumsal yapısının oluştuğunun öne süren Lippit (1997:12) bu yeni yapının unsurları olarak aşağıdaki noktaları öne çıkarmaktadır:

- Sermayenin emeğe karşı görece güçlenmesi,
- Yatırım için finansal kurumlarda değişim,
- Serbestleştirme (kuralsızlaştırma),
- Yeniden yapılanma, yeniden planlanma gibi yollarla şirketlerin doğasındaki kurumsal değişim,
- Daha küçük devlet/hükümet,
- Uluslararası ticaret ve yatırımı kolaylaştıran uluslararası anlaşmalarda bir artış,
- Küçük ve girişimci şirketler için uygun sermaye piyasaları.

Lippit yukarıdaki gelişmeleri ABD örneğinde yeni bir BTY'nin oluşmasına yol açan temel unsurlar olarak kabul etmektedir. 1980'lerde işçi ücretlerinin gerileyerek, 1990'larda şirket karlarının hızla yükselmesi (örneğin

1980'de ücret ve maaşların ulusal gelire oranı %62,2, 1985'te %59,5'e, 1995'te %59'a gerilerken, şirket karları 1980'de %7,5'ten, 1985'te 8,4'e, 1995'te 10,1'e yükselmiştir), Federal Reserve Bank'ın (FED) işlevlerinin 1990'larda 1970'lere göre değişmesi (düşük faiz oranları ve düşük enflasyon ortamı ile yatırımların teşvik edilmesi; öyle ki, 1981-85 döneminde tüketici fiyat endeksi yıllık ortalama %5,5 artarken, 1986-1990 döneminde %4, 1991-1995 döneminde ise %3,1 artmıştır), temel sektörler olan telekomünikasyon, finansal hizmetler, ulaştırma ve enerji alanlarının serbestleşmeden önemli ölçüde etkilenmesi, ekonomide devletin genişleyen rolünü öngören New Deal politikalarının tersine devletin ekonomideki rolünü azaltılması, WTO gibi genel ticaret anlaşması, NAFTA ve APEC gibi bölgesel anlaşmaların üretimin küreselleşmesine yol açarak ABD şirketlerinin üretimi daha düşük maliyetli bölgelere kaydırarak doğrudan, yurtiçinde de işçiler üzerinde iş kaybetme baskısı yaratarak dolaylı faydalar sağlaması sermaye birikimini destekleyen yeni bir birikimin toplumsal yapısının oluşumunu sağlayan gelişmeler olarak değerlendirilmektedir (Lippit, 1997:13-17).

Lippit'e göre, ABD'de savaş sonrası BTY'nin çöküşünü izleyen dönemde yeni bir birikimin toplumsal yapısı inşa edilmiştir. ABD'de yeni bir BTY'nin 1990'ların ortasında ortaya çıkması birikim için uygun koşulların sermayenin yönlendirmesiyle biçimlendirildiğini göstermektedir. Yeni bir BTY'nin ortaya çıkması bir ülkede kapitalizmin gelişmesinde yeni bir aşamayı göstermektedir. Böylece kapitalizm kendini yeniden üreterek içsel çelişkilerinin üstesinden gelebilecektir. Bugün Amerikan kapitalizmi 20. yüzyılın ortasındaki Amerikan kapitalizminden önemli derecede farklıdır, her dönem ayrıncı bir BTY'nin varlığını göstermekte ve ABD kapitalizminin ayrıncı bir evresini yansıtmaktadır (Lippit, 2005:35-37).

Reich'de (1999:7-8) benzer biçimde, 1990'larda yeni bir BTY'nin varlığından söz etmektedir. Ona göre bu yeni BTY temel olarak dört niteliksel boyutu içermektedir:

- finansal kurumlardaki ortaklık ve şirket yönetimindeki davranışların değişmesi (corporate governance),
- çalışma organizasyonunun yeni biçimleri (takımlar, işçi ilişkisi, emek-yönetim ilişkilerindeki değişimler ve düşük-ücretli emek piyasalarının genişlemesi ve istihdam güvenliğinin azalması,
- Federal hükümetin yeni merkezci rolü, ılımlı liberal ve ılımlı muhafazakarların de facto iktidar (güç) paylaşımı,
- neo-liberal açık bölgeselleşmecilik için uluslararası kurumlardaki değişimler.

Görüldüğü, yeni bir BTY'nin oluştuğunu iddia eden yazarlar iktisadi faaliyetlerin artan biçimde küreselleştiği bu sürecin sadece ticari olarak değil, büyük ölçüde üretim ve yatırım artışına dayandığı, şirketlerin düzenlenerek

yeniden yapılandırıldığı, devletin önemli ölçüde yeniden örgütlendiği, serbestleştirme ile hükümet ve iş çevrelerinin baskın hale gelirken, emeğin zayıflatıldığı, ulus üstü kurumların artan bir biçimde önem kazandığı ve dünya genelinde neoliberal ideolojinin baskın hale geldiğini öne sürmektedir (McDonough, 2008:165). Bu gelişmeler 1980'ler ve 1990'larda yeni bir BTY'nin kurumsal çerçevesini oluşturmaktadır.

Bu yeni BTY 1973'ten günümüze kadarki dönemde çok yönlü kurumsal dönüşümlerle nitelendirilmektedir. Her yazar farklı vurgulara sahip değişik öneriler getirmekte, fakat bütün olarak her birinde benzerlikler görülmektedir. Yeni bir BTY bakışını savunanlar tezlerini destekleyen kanıt olarak yukarıdaki gelişmelere dikkat çekmektedir.

Günümüzde yeni bir BTY'nin oluşmadığını öne süren yazarlar ise 1980 sonrasında ortaya çıkan gelişmelerin uzun ve istikrarlı bir sermaye birikimini destekleyecek bir kurumsal değişim yaratmadığını savunmaktadır.

Bu yaklaşımı benimseyen O'Hara (2002, 2004) günümüzde yeni bir BTY oluşumundan ziyade savaş sonrası BTY'nin devam eden krizi olarak görmenin daha doğru olacağını vurgulamaktadır. Bu nedenle, günümüzdeki kurumsal değişimler yeni bir BTY anlamına gelmemelidir. Tersine [bu değişimler] "kriz eğilimleri ve yapısal uzun dalga istikrarsızlığının derinleşmesi ve genişlemesi eğilimindedir" (O'Hara, 2000:285).

O'Hara, ABD'deki mevcut finansal sistemi endüstriyel değerlere kıyasla varlık değerlerinin daha fazla egemen olduğunu öne sürmektedir. Bu durum, finans ve sanayi arasındaki çatışmayı kötüleştirmekte ve böylece bir finansal BTY'nin oluşumunu desteklememektedir (O'Hara, 2002:299). Benzer şekilde, küresel şirket sisteminin de en iyi durumda bir geçiş evresinde olduğunu vurgulamaktadır. Bu evrenin özelliği ise karlılık, birikim, üretkenlik ve büyüme koşullarının 21.yüzyılın başlarındaki uzun dalga yükselişi ile tutarlı olmamasıdır. Bundan dolayı sistemde oldukça fazla çelişki bulunmaktadır. Yazara göre, küresel düzeyde uzun dalga yükselişini geliştirecek yeni bir şirket BTY'sini gösteren bir kanıt bulunmamaktadır (O'Hara, 2004:331-332).

Yeni bir BTY'nin oluşup oluşmadığı konusunda Wolfson'da (2003) O'Hara ile benzer görüşleri paylaşmaktadır. Wolfson'un açıklamalarında dikkat çeken nokta 1980 sonrası dönemde ortaya çıkan yapının, neoliberalizmin yeni bir BTY olmadığıdır. Fakat bu açıklamada neoliberalizmin yeni bir kurumsal yapı yarattığı kabul edilmektedir. BTY teorisi açısından önemli olan nokta, bu yeni kurumsal yapının hem istikrarı hem de ekonomik büyümeyi sağlamasıdır. Ne var ki, böylesi bir durum ortaya çıkmamıştır. Neoliberalizmin egemen olduğu 1980 sonrası dönemde GDP büyüme oranı savaş sonrası BTY süresince gerçekleşen GDP büyümesinden önemli ölçüde düşüktür, bu nedenle büyüme olmaksızın,

neoliberal dönemde yeni bir BTY'nin oluştuğundan bahsetmek zordur (Wolfson, 2003:257). Bu açıklama kurumsal yapının değişimini kabul etmesine karşın istikrar ve büyümenin sağlanamadığını ve dolayısıyla yeni bir BTY'nin ortaya çıkmadığını göstermesi açısından önemlidir.

Burada üzerinde durulması gereken nokta, Wolfson'un analizinde neoliberalizmin neyi ifade ettiğidir. Wolfson'a göre neoliberalizm "ne eski BTY'nin bir krizi ne de yeni bir BTY'dir. Neoliberalizm sermayenin emek üzerinde egemenliğini ifade eden yeni bir kurumsal yapıdır. Eski BTY'nin bir krizi olmadığından dolayı eski BTY devam etmektedir. Yeni bir BTY değildir çünkü büyüme, karlılık ve istikrar yeniden yaşanmamıştır" (Wolfson, 2003:260). Görüldüğü gibi, Wolfson'un açıklaması yeni bir BTY'nin oluşmadığını neoliberalizmin sadece yeni bir kurumsal yapı ortaya çıkardığını vurgulamaktadır. Bu yeni kurumsal yapının temel özelliği ise sermayenin emek üzerindeki baskısıdır. Yeni bir BTY'nin ortaya çıkmamasının nedeni ise bu yeni kurumsal yapının büyüme ve karlılıkta bir canlanma yaratmamasıdır.

Bu konuda benzer bir yaklaşımda Kotz (2003) tarafından ortaya konmaktadır. Ancak Kotz'un yaklaşımın ayırt edici yönü, BTY kavramına benzer ve onun yerine kullanılacak yeni bir kavram ortaya koymasındır. Bu yeni kavram, BTY ile hem büyük benzerlikler hem de farklılıklar göstermektedir. Kotz'un temel amacı sermaye birikiminin uzun dönem tarihsel biçiminin hızlı sermaye birikimini destekleyip desteklemediğini, birbirini izleyen "kurumsal yapılar" (institutional structures) kavramına dayanarak açıklamaktır. Görüldüğü gibi, Kotz BTY kavramı yerine "kurumsal yapılar" kavramını kullanmaktadır. Yazara göre, kapitalist gelişme tarihinde iki tip kurumsal yapı olmuştur. Bunların ilki "liberal kurumsal yapı", ikincisi "düzenlemeci kurumsal yapı"dır. Liberal kurumsal yapı serbest piyasa ideolojisi, yüksek rekabet düzeyi, emek üzerinde sermayenin saldırgan egemenliği, sınırlı devlet düzenlemeleriyle nitelendirilmektedir. Düzenlemeci kurumsal yapı ise müdahaleci bir devlet, emek ve sermaye arasında uzlaşma ve işbirliği, piyasa dışı kurumlara hükümetin olumlu rolüyle tanımlanmaktadır. Bu iki farklı kurumsal yapı şu dört noktada farklılık göstermektedir: devlet-ekonomi ilişkisi, sermaye-emek ilişkisi, sermaye-sermaye ilişkisi ve egemen/baskın ideolojinin niteliği (Kotz, 2003:264). Kotz'a göre hem teorik çıkarımlar hem de tarihsel kanıtlar düzenlemeci kurumsal yapının liberal kurumsal yapıdan daha iyi olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle, "düzenlemeci kurumsal yapı" "liberal kurumsal yapı"ya göre hızlı sermaye birikimini daha fazla desteklemektedir (Kotz, 2003:265). BTY kavramı yerine farklı bir açıklama getirmesine karşılık Kotz, yeni bir "düzenlemeci kurumsal yapı" ya da yeni bir BTY'ye yönelik otomatik bir değişimi beklemek için bir neden olmadığını vurgulamaktadır (Kotz, 2003:269).

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, 1980 sonrasında meydana gelen değişimlerin 21. yüzyılda yeni bir BTY'yi oluşturup oluşturmadığı canlı ve devam eden bir tartışmayı göstermektedir. Bu tartışmalarda dikkat çeken nokta BTY teorisinin büyük ölçüde etkilendiği Marksizmdaki köklerine dönme eğiliminde olmasıdır. Bu durum teorik tutarlılığı önemli ölçüde yeniden sağlarken, teoriye dair bazı noktalar tartışmalı konumunu sürdürmektedir. Kuşkusuz bunların içinde en fazla dikkat çekenini içinde yaşadığımız dönemin niteliğidir.

Neoliberal Kapitalizmin Krizi

BTY teorisine yönelik son dönem çalışmaların konusunu küresel kapitalizmin son krizi oluşturmaktadır. Günümüz krizinin BTY teorisi çerçevesinden açıklanması henüz tamamlanmamıştır ve devam eden bir süreci göstermektedir. Bu konuda henüz fazla sayıda çalışma olmamakla birlikte, mevcut çalışmalarda kriz, neoliberalizm⁷ biçiminde adlandırılan, kapitalizmin belirli bir biçiminin sistemik bir krizi olarak görülmektedir (Kotz 2008, 2009). Başka bir deyişle, sistemik kriz 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında ortaya çıkan kapitalizmin neoliberal biçiminin krizi olarak değerlendirilmektedir. Krizin ortadan kalkması ise sistemin temelden yeniden yapılandırılmasıyla mümkün olabilecektir.

Neoliberal dönemde ABD ekonomisinin görece üç uzun genişleme (1982-1990, 1991-2000 ve 2001-2007) evresi yaşandığı vurgulanmaktadır. Bu ekonomik genişleme dönemleri kapitalizmin neoliberal dönemdeki kurumsal değişimlerin bir sonucudur. Bununla birlikte, genişlemenin yaşanmasında üç faktörün etkili olduğu gözlenmektedir. Bunlar, kapitalist bir toplumda ücret ve karlar arasındaki artan eşitsizlik, finansal sektörde spekülasyon ve risk faaliyetlerinin artması ve büyük varlık balonlarıdır.

Karlar ve ücretler arasındaki eşitsizlik artışına yol açan ilk gelişme ulaştırma, telekomünikasyon gibi sektörlerin serbestleştirilmesidir. Bu durum sektörlerdeki ücretlerin hızla azalmasına yol açmıştır. Neoliberal kapitalizm sadece ücretlere göre karların hızlı artışını değil, aynı zamanda hane halkları

⁷ Kotz (2009:307) neoliberal kapitalizmin ABD'deki temel özelliklerini şu başlıklar altında sıralamaktadır: i) "serbest piyasa" düzeni olarak adlandırılan ve sermayenin serbest dolaşımına dayanan gelişme. Bu gelişme özellikle hem yurtiçinde hem de uluslararası alanda ticaret ve finansın serbestleştirilmesine dayanmaktadır. ii) Birçok kamu hizmetinin özelleştirilmesi, iii) Görece düşük işsizliği korumak ve ticaret çevrimini yumuşatmayı amaçlayan, müdahaleci mali politikaların terk edilmesi iv) Devletin sosyal harcamalarının önemli miktarda azalması. v) Bireylerin servet ve ticaret vergilerinin azaltılması. vi) Devletin ve büyük iş dünyasının sendikalara yönelik saldırısı. vii) Emek sürecinde geçici ve kısmi zamanlı işçi çalıştırma eğiliminin yaygınlaşması. viii) Büyük şirketlerin savaş sonrası düzenlenmiş kapitalizm pratiği olan "birlikte davranış" (co-respective behavior) politikasını terk etmesi ve rekabetin artması.

arasında gelir dağılımında da eşitsizliğin hızlı artmasına neden olmuştur. Örneğin 1979-2004 döneminde en yüksek %5'lik hane halkının payı %15,3'ten %20,9'a yükselirken, en yoksul %20'lik dilimin payı %5,5'ten %5,4'e gerilemiştir (Kotz, 2009:310).

Finansal sektördeki spekülasyon ve risk faaliyetleri ise büyük şirketlerin piyasalaşması ve denetimsiz rekabetten kaynaklanmaktadır. Bu gelişmenin finansal serbestleşmenin bir sonucu olduğu vurgulanmaktadır. Varlık balonlarının ortaya çıkması ise hem karlar ile ücretler arasındaki eşitsizliğin hem de finansal sektördeki riskli faaliyetlerin artışının bir sonucudur. Öyle ki, ücretlere göre karlardaki artış, büyük miktarda yatırılabılır fonların oluşmasına yol açmıştır. Bu durum ise varlık balonlarının gelişmesi için uygun koşulları yaratmıştır.

Yukarıdaki gelişmelere karşın, neoliberal kapitalizmin genişleme evresi sürdürülemez bir duruma gelmiştir. Bu gelişme neoliberal kurumsal yapının temel çelişkisi olan karlar ile ücretlerin durumundan kaynaklanmaktadır. Neoliberal model karlar ile ücretlerin artış oranları arasında bir boşluk yaratmaktadır. Bu boşluk tüketim harcamaları ve hane halkı borçlarının artmasıyla doldurulmuştur. Başka bir deyişle, neoliberal dönemde reel ücretler baskı altına alınırken tüketici harcamaları hızla artmış ve her uzun genişleme hane halkı borçlarının dramatik biçimde yükselmesiyle sonuçlanmıştır. Örneğin, 2000-2007 döneminde GSYİH yılda %2,32, harcanabilir kişisel gelir %2,66, tüketim ise %2,94 oranında artış göstermiştir. Böylece 2000-2007 uzun genişlemesi GSYİH'den daha hızlı artan tüketim harcamalarıyla gerçekleşmiştir. Öyle ki, tüketim harcamaları 2000 yılında GSYİH'nin %68,7 iken bu oran 2007'de %70,3'e yükselmiştir. Benzer şekilde, genişleme evresi hane halkı borçlarındaki dramatik artışlara eşlik etmektedir. Örneğin, 1980-2007 döneminde harcanabilir kişisel gelirin yüzdesi olarak hane halkı borçları 1982'de %59'dan 1990'da %77,5'e ve 2000'de %91,1'e 2007'de ise balon öncesinde %128,8'e yükselmiştir. Bu durum 2001-2007 genişlemesinin sonunda sürdürülemez hale geldiğini göstermektedir (Kotz, 2009:312-314).

Görüldüğü gibi, BTY teorisi krizi kapitalizmin neoliberal biçiminin bir krizi olarak değerlendirmekte, bu dönemdeki genişlemenin kaynağı olarak ücretlerin baskılanarak karların dramatik bir biçimde artmasını, finansal sektörün hızla serbestleşmesinden kaynaklanan varlık ve konut balonlarının ortaya çıkmasını görmektedir. Dolayısıyla kriz, genişlemenin kaynağı olan unsurların çelişkisinden kaynaklanmaktadır. BTY teorisi, kapitalizmin belirli bir biçiminin krize girdiği böyle bir durumda, bunun er ya da geç ya kapitalizmin yeni bir biçiminin ortaya çıkmasına ya da kapitalizmin ötesine geçilebilmesine yol açacağını öne sürmektedir. Açık ki, bu kapitalizmin ötesine geçmekle kastedilen sosyalist alternatiftir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

BTY teorisinin kapsamlı bir biçimde değerlendirilebilmesi hem teorisinin tarihsel arka planını, hem diğer geleneklerle olan ilişkisini hem de teoriye yönelik eleştirilerin incelenmesini gerekli kılmaktadır.

BTY teorisini 1960'ların sonlarında başta Avrupa ve Amerika'da olmak üzere ortaya çıkan toplumsal hareketlerin bir devamı olarak kabul etmek mümkündür. Bilindiği gibi, 1968'de bütün dünya da toplumsal muhalefet hızlı ve kitlesel bir biçimde yükselişe geçmiştir. Bu toplumsal hareketlerin akademiye ve özellikle iktisat disiplinine yansımaları ise "Yeni Sol" iktisat biçiminde olmuştur. Yeni Sol'un, Marksist politik ekonominin formel teorik yapısından uzaklaştığı A.Williams (1966) Baran ve Sweezy'nin (1966) iktisat teorilerinden daha fazla etkilendiği vurgulanmaktadır (Reich, 1995:56). İşte bu yaklaşım "*radikal politik iktisat*" olarak nitelenmektedir. BTY radikal politik iktisatçıların geliştirdikleri teorik bir yaklaşımdır⁸(Reich, 1993: 44).

BTY teorisinin hangi geleneklerden etkilendiği incelendiğinde, Marksist, Keynesyen ve Kurumcu geleneğin etkilerinin ağır bastığı gözlenmektedir. Başka bir deyişle, BTY teorisinin teorik arka planını bu üç gelenek oluşturmaktadır (Kotz vd., 1994:3). Fakat Marksist ve Keynesyen etkinin görece olarak daha ağır bastığı söylenebilir. Reich (1997:5) teorik yaklaşımlarını şöyle ifade etmektedir:

"bizim teorik bakışımız, Marksist ve Keynesyen makroekonomik analiz, siyasal arenada, işyerinde bölüşüm ve üretim üzerindeki sınıf çatışmasıyla ilgili Marksist anlayışla bilgilendirilmiştir. Fakat her BTY'nin merkezi eğilimleri ve anahtar kurumlarının tanımlanması tümdengelimci analitik çalışmayla türetilmekten ziyade, tarihsel araştırmadan çıkarılmıştır"

Teorisinin doğrudan ya da dolaylı olarak en fazla etkilendiği teorik yapı Marksist gelenektir. Özellikle, Gordon'un aşamalar teorisi ile uzun dalgaları birleştirmeyi amaçlayan ilk çalışmalarının amacı da bu konuları Marksist bakış açısından yeniden formüle etmektir. BTY çalışmalarında aynı zamanda kapitalist kontrol ve kapitalist güç, üretim ilişkilerindeki sınıf çatışmaları konularında, doğrudan Marksist geleneğin etkisi gözlenmektedir. Teori Marksist kavramları kullanırken, toplumun siyasal, ideolojik ve ekonomik yönlerinin karşılıklı bağımlılığını içerecek bir yöntem benimsemektedir.

⁸ Gerek BTY yazarlarının gerekse diğer radikal politik iktisatçıların erken dönem çalışmaları yoksulluk, çevre, ırkçılık, cinsiyetçilik, militarizm ve emperyalizm konularını kapsamaktadır. Örneğin, yoksulluk karşıtı programın kapitalizmin sınıf temeli olmasından kaynaklı olarak yoksulluğu ortadan kaldıramayacağı vurgulanmaktadır.

BTY teorisinin Marksizmle olan ilişkisi iki noktada açığa çıkmaktadır⁹. Bunlardan ilki kapitalizmi dönemleştirme, ikincisi ise ekonomik krizleri açıklama biçimidir. BTY teorisi, iki temel eksenin terk edilmesi anlamında klasik Marksizmden kopmakta, onunla arasında önemli bir mesafe koymaktadır (Tonak, 1991:112). Başka bir deyişle, BTY teorisinin kapitalizmi dönemleştirme ve ekonomik krizleri açıklama biçimi, Marksist teoriyi yenileme çabası olarak da değerlendirilebilir.

BTY teorisinin siyasal önerisinin de Marksizm ile farklılık gösterdiği vurgulanmaktadır. Radikal iktisat teorileri gibi, BTY teorisi de sosyalizm vurgusundan çok “demokratik sosyalizm” önerisini dile getirmektedir (Resnik ve Wolff:1988:3). Teori müdahaleci bir alternatif program geliştirmeye çalışmakta ve siyasal bir programın kapitalist gücün meşruluğunun eleştirisi üzerine inşa edilebileceğini işaret etmektedir. Bu müdahale, sermaye üzerinde daha fazla kamu kontrolüne, işçi ve halk demokrasisi için gerekli yapıların yaratılmasına ve ücret farklılıklarının azaltılmasına dayanmaktadır (Bowles vd., 1990: 31-32; Gordon vd., 1987: 56). Bu yaklaşım, BYT teorisinin ileri bir siyasal alternatif olarak hem devlet, hem de ekonomide halk kontrolünü önerdiğini göstermektedir. Tüm bu reform önerileri rasyonel bir kapitalist önerisi olmaktan ziyade, onu dönüştürmeye yönelik bir çaba olarak değerlendirilmektedir (Willoughby, 1983: 128-129).

Keynesyen geleneğin etkisine bakıldığında, bu etkinin sermaye birikiminin toplumsal yapısı ile yatırım kararı arasındaki ilişki temelinde açığa çıktığı görülmektedir. Kapitalist bir ekonomide yatırım kararının Keynesyen belirsizlik kavramından kaynaklandığı düşüncesi yaklaşımda etkili olmuştur. Sermaye birikiminin toplumsal yapısı daha fazla istikrarlılık ve öngörülebilirlik yaratarak yatırımları teşvik ederken, teori, arz problemlerini dışlayarak talep problemlerine odaklanan geleneksel Keynesyen tavrı reddetmektedir. BTY teorisinin talepten çok, arz ve maliyet problemlerini vurgulayarak günümüz problemlerini analiz ettiği söylenebilir. BTY

⁹ Tonak (1991) BTY teorisi ile birlikte Fransız kökenli Düzenleme Okulu’nu da Marksizmden kopan yaklaşımlar olarak değerlendirmektedir. Marksizm içindeki değerlendirmelere bakıldığında, BTY teorisini de içine alan radikal yaklaşımların kimi zaman Düzenleme Okulu kimi zamanda Neo-Marksist genel başlığı altında toplandığı gözlenmektedir.

teorisinin Keynesyen gelenekle olan ilişkisi Post-Keynesyen bağlamda da tartışılmaktadır¹⁰.

BTY teorisinin kurumlar ve kurumsal yapılar üzerindeki vurgusunun temelinde kurumcu gelenek yatmaktadır. Bu etki Amerikan kurumcu geleneğin önemli temsilcileri, T. Veblen J.R Commons'un çalışmalarından esinlenir ve iktisadi davranışla ilgili kurum ve kurumsal yapıların önemini vurgulamaktadır. Fakat Amerikan kurumcu geleneğinin BTY teorisine hangi kanallardan ne ölçüde geçtiğine yönelik fazla bir açıklama bulunmamaktadır.

BTY teorisi ile ilgili vurgulanması gereken bir nokta da aynı dönemde ve benzer açıklamalarla gündeme gelen Düzenleme Teorisi'dir (DT). Fransız Düzenleme Okulu¹¹ olarak da adlandırılan bu teorik yaklaşım, gerek kuramsal temeller, gerekse dönemselleştirme ve kriz konularında BTY teorisi ile benzer açıklamaları paylaşmasına karşın, önemli farklılıklara da sahiptir. Her şeyden önce her iki yaklaşımın çıkış noktası, uzun dönem sermaye birikimi analizi için yeni bir teorik çerçeve önermektir. BTY teorisi ile DT arasındaki benzerlikler ve farklılıklar dört nokta etrafından toplanabilir.

Her iki yaklaşımdaki ilk ortak nokta sermaye birikim süreci ve bu süreci etkileyen kurumsal yapı ile arasındaki ilişkidir. BTY teorisi, birikimi teşvik eden, belirli yer ve zaman da var olan kurumlar setini ifade etmek üzere 'birikimin toplumsal yapısı' kavramını kullanmaktadır. Bu kavram gelişme

¹⁰ Bu konuda Palley (1999) Gordon'un çalışmasının modern Post-Keynesyen düşünce içine yerleştirilebileceğini iddia etmektedir. Gordon ile Post-Keynesyen düşünce arasındaki benzerlikler toplam talep çerçevesinde ele alınmaktadır. Toplam talep her iki yaklaşım açısından da merkezi konumdur. Post-Keynesyen düşüncede özellikle finans, borç konusu merkezi bir konumdayken, bu alan Gordon'un çalışmalarında bulunmamaktadır. Arz yönüne bakıldığında, Gordon'un üretimin tarihsel ve sosyolojik konumuna yaptığı vurgu, Post-Keynesyen yaklaşımın sermaye ve üretim fonksiyonunun soyut kavramlarına odaklanan çalışmalarıyla açık bir farklılık sergilemektedir. Bu farklılıklara rağmen, Palley (1999: 105-8) Gordon'un çalışmasının teorik bakımdan arz yönüyle Post-Keynesyen görüşle tutarlı olduğunu ve Post-Keynesyenlerin ileri sürdükleri soruların da Gordon'un teorik çalışmasıyla ilgili olduğunu dile getirmektedir. Fakat Gordon kendi yaklaşımının Post-Keynesyen olduğunu reddeder. Burada değinilmesi gereken bir nokta, Palley'in Gordon ile Post-Keynesyen düşünce arasında kurduğu ilişkide temel aldığı çalışmaların Gordon'un son dönem çalışmaları olmasıdır. Bu çalışmalar teorik konulardan ziyade, makro ekonometrik analizlere dayanmaktadır.

¹¹ Fransız Düzenlemecileri üç gruba ayrılmaktadır: Grenoble, Parisian ve PCF-CMF. Fakat düzenleme konusundaki yaklaşımlar sadece bu üç gruba sınırlı değildir. Jessop (1990:155) düzenlemeye yönelik yaklaşımları yedi düzenleme okulu etrafından sınıflandırmaktadır: Grenoble, Parisian, PCE-CME, Amsterdam Okulu, Batı Alman Okulu, Nordic Yaklaşımı ve Kuzey Amerika Birikimin Toplumsal Yapısı. Bu açıklamadan da anlaşılacağı gibi, Jessop BTY teorisini de Düzenleme Okulu üst başlığı altında bir ekol olarak değerlendirmektedir.

tarzlarına/biçimlerine ya da birikim rejimleriyle eş anlamlı görünmektedir. DT yazınında kurumlar veya yapısal formlar kullanılmakla birlikte standart bir tanımı bulunmamaktadır. Benzer şekilde, birikim ve kurumlar arası ilişkileri tanımlamak için çeşitli ‘birikim rejimleri’ kullanılmaktadır. Örneğin, Lipietz terimi Aglietta’dan farklı kullanırken, Boyer’in terimi kullanışı Lipietz’e benzerlik göstermektedir (Kotz, 1990: 7). Her iki yaklaşımın ikinci ortak noktası dönemleştirme konusudur. Hem BTY hem de DT kapitalizmi üç ayrı döneme ayırmaktadır¹² (Kotz, 1994: 86). Her iki yaklaşımın üçüncü ortak noktası krizleri açıklama biçimleridir. Her iki yaklaşımda “iktisadi krizi” iki anlamda tartışılmaktadır. Bunların ilki, birikim sürecindeki dengesizliklerin, var olan kurumların biçimleriyle ilişkili olarak otomatik biçimde, dönemsel krizlere neden olmasıdır. Kısa vadeli krizler birikim dengesizliklerinden kaynaklanmakta; uzun vadeli ya da yapısal krizler ise zamanla birikim oranındaki önemli azalmalardan ortaya çıkmaktadır. İkinci olarak ise kriz, kurum/birikim ilişkisinde sorunlar ortaya çıktığında meydana gelmektedir. Uzun vadeli krizlerin çözümü birikim/kurum ilişkisinin dönüşümünü zorunlu kılmaktadır. Böyle durumlarda kapitalizmin temel kurumları varlığının sürdürürken, bunların belirli biçimleri değişmektedir (Kotz, 1990:9; Jessop, 1990:184). İki yaklaşım arasında kurulan son ortak nokta teorileştirme düzeyleriyle ilgilidir. Bu iki yaklaşımda daha soyut düzeylerden hareket etmeksizin temelde orta düzey soyutlama düzeyini benimsemektedir. Her iki yaklaşımın analiz niteliğiyle ilgili bir diğer benzerlik, sermaye birikim sürecinin sadece tek bir etken tarafından değil, ideolojik, siyasal ve kurumsal süreçlerin tarafından belirlenmesidir (Kotz, 1994: 87; 1990: 10).

BTY ile DT arasındaki farklılıklara bakıldığında ilk noktanın birikim sürecindeki değişmelere odaklandığı görülmektedir. DT birikim sürecindeki değişimleri birikim rejimi kavramı çerçevesinde ele almakta ve birikim rejimi kavramını da iki biçimde incelenmektedir: “yaygın birikim¹³” ve “yoğun

¹² Örneğin, DT Fransa için 18. yüzyılda Eski Düzenleme, II. Dünya Savaşı’nın sonuna kadar Rekabetçi Düzenleme ve savaş sonrası Tekelci Düzenleme dönemlerini ortaya koymaktadır. BTY ise ABD için 1840’lardan 1890’lara kadar geçen sürede hakim yapı olarak küçük, rekabetçi girişim ile zanaata dayalı emek sürecinin varlığından söz etmektedir. İkinci aşama, 1890’ların sonundan II. Dünya Savaşına kadar geçen süreyi kapsamakta ve geniş tekelci girişimler ve homojen emek süreciyle tanımlanmaktadır. Son aşama ise II. Dünya Savaşından 1980’lere kadar geçen dönemde, sınıflar ve gruplar arasındaki uyumla nitelendirilmektedir (Kotz, 1990:9).

¹³ Yaygın birikimi rejimi, emek sürecinde temel değişiklikler olmaksızın meydana gelen birikimdir. Bu birikim rejimi ücretli emekçi arzının genişlemesi ve çalışma saatinin uzamasıyla meydana gelmektedir.

birikim¹⁴”. BTY ise, birikim rejimi yerine iktisadi büyüme konusunda uzun dalga probleminin çözümü olarak sermaye birikimine odaklanmaktadır. Bu yaklaşımın amacı, uzun dönemde sermaye birikim oranındaki niceliksel değişimleri açıklamak ve böylelikle, kurumların birikim üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu araştırmaktır (Kotz, 1990:11; 1994:88). Her iki yaklaşım arasındaki ikinci farklılık kurumların sermaye birikimi üzerindeki etkisidir. Aslında bu iki yaklaşım kurumların sermaye birikimi üzerinde etkileri olduğunu kabul etmekle birlikte, BTY uzun dalgalara odaklanarak, kurumların yavaş ve hızlı birikimin önkoşulu olduğunu ve onların öngörülebilirliği ile istikrar yaratmasının önemine dikkat çekmektedir. DT ise görece hızlı ve yavaş birikim konusuna daha az ilgilendirken, birikim döneminin özgül karakterinin açıklanmasına odaklanmaktadır. DT yaklaşımı, geleneksel Marksist kriz eğilimlerini (sermayenin artan organik bileşimi, eksik tüketim) düzenleme tarzı ve birikim rejiminin konjonktür etkilerini vurgulamaktadır. DT için birikim/kurum ilişkisindeki anahtar nokta, değerlerin gerçekleşmesi ve kar oranı ilişkisinin etkisi iken, BTY için öngörülebilirlik ve istikrar dereceleriyle olan ilişkinin etkisi ön plandadır. DT geleneksel Marksist birikim kavramını daha fazla kapsamış görünürken, BTY teorisi gelecek hakkındaki belirsizlik ortamında kapitalistlerin yatırım kararlarına olan vurgusu ile daha Keynesyen görünmektedir¹⁵ (Kotz, 1990:12;1994:89). Her iki yaklaşım arasındaki üçüncü farklılık krizin ortaya çıkışı konusundadır. BTY teorisin göre krizin kaynağı mevcut birikimin toplumsal yapısını oluşturan kurumların çökmesidir. Bu yapıdaki anahtar kurumların zayıflaması ve/veya çökmesi krize neden olmaktadır. BTY teorisinin tersine, DT ekonomik krizin temeli olarak kurumların çöküşünü kabul etmemektedir. Kriz birikim/kurum çelişkisinin birikim üzerindeki etkisinden kaynaklanır. DT bu ilişkiyi daha materyalist açıdan ele almaktadır. Buna göre, düzenleme tarzının devam etmesine rağmen birikim rejiminin kendisi potansiyelini bitirebilir ve bu durum krize yol açabilir. Benzer şekilde, düzenleme tarzı, eski birikim rejiminde uygun olarak çalışırken, yeni bir birikim rejiminde yeterli olmayabilir (Kotz, 1990:15; 1994:90). Her iki yaklaşım arasındaki son farklılık krizlerin ortadan kalkmasına ilişkindir. Temelde, her iki teoride krizin ortadan kalkması için yapısal değişimin gerekli olduğunu kabul etmektedir. BTY yeni bir birikimin toplumsal

¹⁴ Alternatif olarak, yoğun birikim rejimi ise emek sürecinin dönüşümü ve emek üretkenliğinin sürekli artmasını ifade etmektedir. Yoğun birikim rejimi işçi sınıfının kitlesel tüketiminin varlığı ya da yokluğu ile ifade edilmektedir.

¹⁵ Marksist kavram ve kategorilerin kullanımına yönelik iki yaklaşım arasındaki farklılığı Jessop şu şekilde açıklamaktadır: “BTY teorisi çok açıkça düzenleme yaklaşımının yaptığı gibi daha soyut düzeylerden hareket etmeksizin temelde orta düzey soyutlama düzeyini kullanmaktadır. BTY yazarları emek değer teorisini reddeder ve onun yerine fiyat-teorik bir yaklaşım kullanır, fakat düzenlemeciler analitik emek değer teorisinden hareketle emek değeri gözden düşürmeksizin kullanmaktadır” (Jessop, 1990:183).

yapısının yaratılmasıyla krizin aşılabileceğini vurgulamakta ve bunun gerçekleşebilmesi için çeşitli siyasal grup ve sınıflar tarafından siyasal yeniliklerin yaratılmasını gerekli görmektedir. Çünkü ekonomik kriz koşullarında, toplumda çeşitli sınıf katmanları, sınıf-dışı gruplar ve işçiler ile kapitalistler arasındaki keskin mücadelenin başlaması kaçınılmazdır. Her grup birikimi destekleyecek kurumsal reform amaçlarına yönelik baskılarda bulunacaktır. Bu sürecin sonunda ise yeni bir birikimin toplumsal yapısı ortaya çıkacaktır¹⁶. DT için krizin çözümünde basit kurumlar kümesi yeterli olmayacaktır. Yeni bir birikim rejimi/düzenleme tarzı çiftinin kurulması, krizin çözümü için temel gereksinimdir. Aynı zamanda, birikim rejiminin oluşumunda sınıf mücadelesi de etkili olmaktadır. Birikim rejiminin evriminin sonucunda yeni bir düzenleme tarzının yaratılması mümkün hale gelebilmektedir (Kotz, 1994:91; 1990:15).

Kapitalist gelişme, kriz ve sermaye birikimi konularında önemli katkılar sunmasına karşın, teoriye yönelik bazı eleştirilerden söz edilebilir. Bu eleştirilerin önemli bir kısmı Marksist gelenekten gelmekle birlikte; teori, gerek kurumsal açıdan gerekse ekonometrik çalışmalarını bağlamında eleştirilmektedir.

Marksizm bağlamında yapılan eleştiriler, kapitalizmi aşamalar biçiminde ele alan yaklaşımların¹⁷ tarihsel gelişiminin bütünlüklü analizini yapamadığını, devletin büyüyen iktisadi önemine dikkat çekmesine karşın kapitalist sermaye birikimi ile ilişkilendirilmesi anlamında sistematik bir devlet kuramı olmadığını vurgulamaktadır. Bu eleştiriler genellikle teorik ve politik düzey olmak üzere iki noktada toplanmaktadır (Tanyılmaz, 2002).

Teorik eleştiriler kapitalizmin dönemleştirilmesi konusundaki açıklamalara yöneliktir. Bu yaklaşımlarda dönemleştirme kriteri olarak vurgunun politik düzeye (devletin rolü, sınıf/bölüşüm mücadelesi ve bir bütün olarak 'yeniden üretim' -iktisadi ve politik-) süreçlere kaydığı vurgulanmakta, tek bir nedenselliğe dayandıkları ve çeşitli dönemleştirme kriterlerinden birine veya birkaçına ayrıcalık tanıdıkları iddia edilmektedir. Bununla birlikte, yaklaşımlar esasen "dolaşım" alanına ayrıcalık tanımakta,

¹⁶ Kurumlarla ilgili olarak her iki yaklaşım arasındaki bir farkta kurumların önem sırasıyla ilgilidir. BTY yazını sıklıkla birikimin toplumsal yapısının basit bir kurumlar listesi olmadığı, daha ziyade birleşmiş bir bütün olduğu konusunda ısrar etmesine rağmen, bu analizde çeşitli kurumların bütünleşme ilkesini bulmak güçtür. Birikimin toplumsal yapısındaki her kurum bağımsız gelişmiş bir varlık olarak bulunmaktadır. Bu durumun tersine, DT yazınında, birikim/kurum ilişkisinin çeşitli simaları arasında önem hiyerarşisi varmış gibi gözükmektedir (Kotz,1990:16).

¹⁷ Neo-Marksist ya da Düzenleme Okulu genel başlığı altında yapılan tartışmalar ve eleştiriler kimi zaman doğrudan kimi zaman dolaylı olarak BTY teorisini de kapsamaktadır. Bu nedenle, Neo-Marksist yaklaşımların tümüne yönelik yapılan eleştiriler, BTY teorisini de içerdiğinden çalışma kapsamında değerlendirilmektedir.

dolayısıyla üretim ve dolaşım alanındaki bütünlüğü göz ardı etmektedirler (Tanyılmaz, 2002:349-350). Ne var ki, BTY teorisinin sermaye birikimi, yatırım, verimlilik ve emek piyasalarının katmanlaşmasına yönelik açıklamaları dolaşım alanında ziyade üretim alanına yönelik olduğunun vurgulanması gerekir.

Politik düzeydeki eleştiriler ise devlet ve siyasal mücadele konularına odaklanmaktadır. Bu yaklaşımlarda devletin ve tekellerin güçleri mutlaklaştırılmakta, bunlara sermaye birikiminin hareket yasalarının üzerinde bir güç atfedildiğinden (“komuta siyasete”) ve devlet ekonomiden bağımsız “nötr” bir araç olarak ele alındığından, sistemin krizleri önleyebileceği, yeniden istikrar kazandırabileceği varsayılmaktadır. Ayrıca bu yaklaşımların genel eğilimlerin hangi toplumsal sonuçlara yol açtığına bakmaksızın, sanki hiç engel yokmuş gibi davranarak, bir kaçınılmazlık düşüncesinden hareket etmekte ve böylece toplumsal mücadeleler açısından bir teslimiyetçiliğe yol açma işlevi yerine getirdiği söylenmektedir (Tanyılmaz, 2002:351). Sermaye emek ilişkilerinin yeniden üretiminde hayati bir faktör olarak devletin Marksist yazındaki artan önemine rağmen, devlet tartışmasının BTY teorisinin yer almadığı yönündeki eleştirilerin ağırlıklı olduğu gözlenmektedir (Nolan ve Edwards, 1984:201). Teorik düzeyde devlet tartışmasının BTY teorisinde olmayışı bu eleştirileri haklı kılmaktadır.

Teoriye yönelik bir diğer eleştiri ise güç konusundadır. Bu konuda Norton (1988) BTY teorisinin Marksist gelenekte sermaye birikim süreçlerini güç yapıları bağlamında açıkladığını öne sürmektedir. Norton’a (1988:218) göre, BTY teorisinin hızlı büyüme dönemlerinin ya da uzun salınım yükselişlerinin, karlılığa yardımcı olan çok yönlü kurumsal ortamın bütünleşmesinden meydana geldiği yönündeki iddiasına rağmen, sermaye birikim süreci problemleri halen çözüme kavuşmamıştır. BTY teorisinin kullandığı kapitalist güç algısına yönelik bir başka eleştiri ise gücün kurumsal olarak düzenlenen güç dengelerinden ziyade bunun soyuta çevrilmesi noktasındadır (Norton, 1991). Bu eleştiri, BTY yazarları tarafından da kabul edilmektedir, çünkü zaman serileri ölçümleri tarihsel ve kurumsal açıklamaların karmaşıklığını yakalayamamakta ve aynı şekilde analitik kategorilerle de tam olarak eşleşmemektedir. BTY teorisi politik, kültürel ve ekonomik karmaşıklığı dikkate almaktadır. Örneğin, ABD askeri gücünün yurtdışındaki konumunun zaman serileriyle ölçülüp, bunları analitik olarak eşleştirmenin oldukça güç olduğu savunulmaktadır (Bowles vd., 1991:83).

BTY teorisine yönelik bir başka eleştiri konusu ise teorisinin ABD ekonomisinden hareketle türetilmesi ve sadece bu ülke bağlamında sınanmış olmasıdır. Bu eleştiri gelişmiş merkez kapitalist ekonomileri açıklamak için geliştirilen teorilerin “azgelişmiş”/“çevre” ülkeler için ne ifade ettiği nasıl bir açıklama gücüne sahip olduğu konusuyla yakından ilgilidir. Bu konu ile ilgili birkaç noktanın altı çizilebilir. İlk olarak ülkeler arasında bazı farklılığa

rağmen, teorinin kapitalist sermaye birikim sürecini ve bu süreci belirleyen kurumsal yapıları temel hareket noktası olarak alması kapitalist toplumsal ilişkilerin belirleyici olduğu “azgelişmiş”/“çevre” ülkelerini, kendi özgüllüklerini de dikkate almak şartıyla, analiz etmek için kullanılabilir. İkinci olarak teori azgelişmiş/çevre ülkeler için sermaye birikim süreçlerinin ve krizlerin bu ülkelerin kurumsal yapıları bağlamında değerlendirilmesi açısından bir katkı sunabilmektedir. Örneğin Güney Afrika’da ırkçılık ve siyasal istikrar, Güney Kore’de askeri diktatörlük, devlet müdahalelerinin niteliği ve emeğin baskı altına alınması, Porto Riko’da yabancı sermaye yatırımları ve devletin bunlara yönelik desteği, sınıf çatışması ve ABD hegemonyası ve ticaret ilişkisinin sermaye birikim sürecindeki önemi ve etkisi yapılan çalışmalarla ortaya konmaktadır. Dolayısıyla 1990’ların ortalarından itibaren Porto Riko [Melendez (1994)], Güney Kore [Jeong, (1997)] ve Güney Afrika [Heintz (2002)] gibi ülkelere yönelik çalışmalarla “azgelişmiş”/“çevre” ekonomilerindeki sermaye birikim süreci ve kriz BTY teorisinden hareketle açıklandığı vurgulanmalıdır. Son nokta akademik ve politik alanlarla ilişkilidir. İktisat disiplini içinde neoliberal yaklaşımların 1980 sonrasında giderek artan hegemonyasının varlığı bilinmektedir. Teori bu gelişmeye karşı muhalif ve eleştirel bir alternatif sunduğu için önemlidir. Benzer şekilde, kapitalizmin alternatifi olmayan bir sistem olarak sunulduğu son çeyrek yüzyılda teorinin politik çıkarımının kapitalizme bir alternatif getirmesi ve onu aşmaya çalışması da bu bağlamda değerlendirilebilir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, BTY teorisine yönelik eleştirilerin önemli bir kısmı Marksist gelenekten gelmektedir. Teorinin kapitalizmin krizlerini açıklama biçimi ve dönemleştirme yaklaşımı Marksist gelenekten bir kopuşu temsil etmektedir. BTY teorisinin savaş sonrası kapitalizmin uzun bir genişleme dönemi olan “Altın Çağ”ı temel alarak teori çerçevesini oluşturması, bu eleştirilerin gerisindeki temel etkidir. Kapitalizmin farklı bir evresi olan bu dönem, sıra dışı bir sermaye birikim dönemini işaret etmektedir. Ne var ki, BTY teorisinin kapitalist gelişmenin bu aşamasından hareketle genel bir dönemleştirme teorisine ulaşmaya amaçlamaktadır. Ancak kapitalizmin her farklı evresinde sermaye birikimini çevreleyen kurumsal yapıları yönelik vurgusu ise önemli bir katkı sunmaktadır. Teorinin kullandığı ekonometrik modellerin ve kimi değişkenlerin eleştirilmesine karşın, yapısal bir makro analiz sunması, değişkenlerin toplumsal yönlerine odaklanması ve güç ilişkilerine merkezi bir rol atfetmesi, ana akım iktisat yaklaşımlarına yönelik önemli bir alternatif sunması açısından değerli bir katkı olarak görülebilir.

BTY teorisinin, 1970’lerin sonunda kapitalizmin geçirdiği krizi açıklamaya yönelik bir yaklaşım olarak ortaya çıktığından günümüze kadar, 30 yılı aşkın süredir radikal iktisat alanında varlığını sürdürmektedir. Kapitalizmin günümüz krizine yönelik çözümlerinin niteliği, BTY teorisinin geleceğini belirleyecek en önemli unsur olarak görünmektedir. Dolayısıyla,

BTY literatürüne yönelik çalışmaların önümüzdeki dönemde bu yönde olacağı beklenebilir.

KAYNAKLAR

- BOWLES, S. GORDON, D. M. ve WEISSKOPF, T. (1986) "Power and Profits: The Social Structure of Accumulation and the Profitability of the Postwar U.S Economy" *Review of Radical Political Economics*, 18(1-2), 132-67.
- BOWLES, S. GORDON, D. M. ve WEISSKOPF, T. (1984) *Beyond the Wasteland: A Democratic Alternative to Economic Decline*, NJ:Anchor Press, Garden City.
- BOWLES, S. GORDON, D.M. ve WEISSKOPF, T. (1989) "Business Ascendancy and Economic Impasse: A Structural Retrospective on Conservative Economics, 1979-87", *Journal of Economic Perspective*, 3 (1):107-134.
- BOWLES, S. GORDON, D.M. ve WEISSKOPF, T. (1990) *After the Waste Land A Democratic Economics for the Year 2000*, New York, M.E. Sharpe.
- BOWLES, S. ve WEISSKOPF, T. (1999) "David M. Gordon: Radical Political Economist and Activist (1944-1996)" *Review of Radical Political Economics*, 31(1): 1-15.
- BREVARMAN, H. (1974) *Labor and Monopoly Capital*, Monthly Review Press, New York.
- GORDON, D. M. (1978) "Up and Down the Long Roller Coaster " Union for Radical Political Economics (der.), *U.S Capitalism in Crisis* içinde, Union for Radical Political Economics, New York, 22-35.
- GORDON, D. M. (1980) "Stages of Accumulation and Long Economic Cycles" T.Hopkins ve I.Wallerstein, Beverly Hills (der.) *Processes of the World System* içinde, Sage Publication, California, 9-45.
- GORDON, D. M. EDWARDS, R. ve REICH, M. (1982) *Segmented Work, Divided Workers*, Cambridge University Press, Cambridge.
- GORDON, D. M. EDWARDS, R. ve REICH, M. (1994) "Long Swing and stages of capitalism", David Kotz; Michael Reich ve Thomas McDonough (der.), *Social Structure of Accumulation* içinde, Cambridge University Press, Cambridge, 11-28.
- GORDON, D. M. WEISSKOPF, T. ve BOWLES, S. (1987) "Power, Accumulation, and Crisis: The Rise and Demise of the Postwar Social Structure of Accumulation" Robert Cherry, C. D'Onofrio, Çiğdem

- Kurdaş, T.R. Michl, Fred Moseley, ve M.I. Naples (der.) *The Imperiled Economy* içinde, The Union for Radical Political Economics, New York, 43-57
- GÜLALP, H. (1989) “The Stages and long-Cycles of Capitalist Development”, *Review of Radical Political Economics*, 21 (4):83-92.
- HEİNTZ, J. (2002) “Political conflict and the social structure of accumulation: The case of South African apartheid” *Review of Radical Political Economics*, (34):319-326.
- JEONG, S. (1997) “The Social Structure of Accumulation in South Korea: Upgrading or Crumbling ?” *Review of Radical Political Economics*, 29 (4):92-112.
- JESSOP, B. (1990) “Regulation theories in retrospect and prospect” *Economy and Society*, 19(2):153-216.
- JESSOP, B. (1997) “Survey Article: The Regulation Approach” *The Journal of Political Philosophy*, 5(3):287-326.
- KLEINKNECHT, A. (1992) “Long-Wave Research: New Results, New Departure-An Introduction”, Kleinknecht, A., Mandel, Ernst ve Immanuel, Wallerstein (der.) *New Findings in Long-Wave Research* içinde, St.Martin’s Press New York, 1-12.
- KOTZ, D. M. (1990) “A Comparative Analysis of the Theory of Regulation an The Social Structure of Accumulation” *Science and Society*, 54(1):5-28.
- KOTZ, D. M. (1994) “The Regulation Theory and the social structure of accumulation approach” David Kotz; Michael Reich ve Thomas McDonough (der.) *Social Structure of Accumulation* içinde, Cambridge University Press, Cambridge, 85-97.
- KOTZ, D. M. (2003) “Neoliberalism and the Social Structure of Accumulation Theory of Long-Run Capital Accumulation” *Review of Radical Political Economics*, 35(3), 263-270.
- KOTZ, D. M. (2008) “Contradictions of Economic Growth in the Neoliberal Era: Accumulation and Crisis in the Contemporary U.S. Economy” *Review of Radical Political Economics*, 40(2), 174-188.
- KOTZ, D. M. (2009) “The Financial and Economic Crisis of 2008: A Systemic Crisis of Neoliberal Capitalism” *Review of Radical Political Economics*, 41(3), 305-317.
- KOTZ, D. REICH, M. ve MCDONOUGH, T. Der. (1994) *Social Structure of Accumulation*, Cambridge University Press, Cambridge.

- LIPPIT, V. D. (1997) "The Reconstruction of a Social Structure of Accumulation in the United States", *Review of Radical Political Economics*, 29(3):11-21.
- LIPPIT, V. D. (2005) *Capitalism*, Routledge, New York.
- MANDEL, E. (1995) *Long Waves of Capitalist Development*, Verso, New York-London.
- MCDONOUGH, T. (1995) "Lenin, Imperialism, and the Stages of Capitalist Development", *Science & Society*, 59(3):339-367.
- MCDONOUGH, T. (1999) "Gordon's Accumulation Theory: The Highest Stage of Stadiial Theory" *Review of Radical Political Economics*, 31(4):3-31.
- MCDONOUGH, T. (2003) "What Does Long Wave Theory Have to Contribute to the Debate on Globaliation?" *Review of Radical Political Economics*, 35(3):280-286.
- MCDONOUGH, T. (2008) "Social Structures of Accumulation Theory: The State of the Art" *Review of Radical Political Economics*, 40(2): 153-173.
- MELLENDEZ, E. (1994) "Accumulation and crisis in a small and open economy: the postwar social structure of accumulation in Puerto Rico", Kotz, M.D. McDonough, T. ve Reich, M.(der.), *Social Structure of Accumulation* içinde, Cambridge University Press, Cambridge, 233-252.
- NOLAN, P. ve EDWARDS, P. K. (1984) "Homogenise, divide and rule: an essay on Segmented Work, Divided Workers", *Cambridge Journal of Economics*, 8:197-215.
- NORTON, B. (1988) "Epochs and essences: a review of Marxist long-wave and stagnation theories" *Cambridge Journal of Economics*, 12:203-224.
- NORTON, B. (1991) "The Power Axis: Bowles, Gordon, and Weisskopf's Theory of Postwar U.S. Accumulation" *Social Scientist*, 19(1-2):47-80.
- O'HARA, P.A. (2002) "A new financial social structure of accumulation in the United States for long wave upswing?", *Review of Radical Political Economics*, 34:295-301.
- O'HARA, P.A. (2004) "A New Transnational Corporate Social Structure of Accumulation for long-Wave Upswing in the World Economy", *Review of Radical Political Economics*, 36(3):328-335.
- PALLEY, T.I. (1999) "Conflict, Distribution, and Finance in Alternative Macroeconomic Traditions" *Review of Radical Political Economics*, 31(3): 102-132.
- REICH, M. (1993) "Radical Economics in Historical Perspective" *Review of Radical Political Economics*, 25(3):43-50.

- REICH, M. (1995) “Radical Economics: Successes and Failures”, Fred Moseley (der.) *Heterodox Economic Theories True or False ?* içinde, Edward Elgar, Aldershot, 45-70.
- REICH, M. (1997) “Social Structure of Accumulation Theory: Retrospect and Prospect” *Review of Radical Political Economics*, 29(3):1-10.
- REICH, M. GORDON D. M. ve EDWARDS, R. (1973) “A Theory of Labor Market Segmentation” *The American Economic Review*, 63 (2):359-365.
- RESNIK, S. VE WOLFF, R. (1988) “Radical Differences Among Radical Theories” *Review of Radical Political Economics*, 20(2-3):1-6.
- TANYILMAZ, K. (2002) Dalgaları Aş(ama)mak: Kapitalizmi Dönemleştirme Teorileri Üzerine Düşünceler, *Praksis* (5):323-356.
- TONAK, E. A. (1991) “Marksist Teorinin Yenilenmesi (mi?): Düzenleme Okulu Örneği, *On Birinci Tez Kitap Dergisi*, 11: 111-121.
- WEISSKOPF, T. BOWLES, S. ve GORDON, D. M. (1983) “Hearts And Minds: A Social Model of U.S Productivity Growth” *Brookings Papers on Economic Activity*, 81-441.
- WILLOUGHBY, J. (1983) “Review Article”, *Capital and Class*, 21:123-133.
- WOLFSON, M. H. (2003) “Neoliberalism and The Social Structure of Accumulation”, *Review of Radical Political Economics*, 35(3):255-262.